

КНИЖКА ЧЕТВЪРТА.

МЕДИЦИНСКО СПИСАНИЕ

ЗА ЧИСТОТАТА НА ЧЕЛОВЪКА И ЖИЛИЩЕТО МУ.

По Доктора Е. Моненъ секретарь на Французското
Игигиеническо Дружество.

отъ Д-ръ Юрдановъ.

I.

*За чистотата въобще. — Нейната важность. — Нейното распро-
страняване.*

Кожата, естественната покривка на челоѡѡка, е съста-
вена отъ една ткань съ слезички много сждини (лимфа-
тически, кръвни и пр.), която поддържа равновъсието
на тълесната топлина съ вънкапшната; чрезъ нея се изхвър-
лятъ много материи отъ тълото (потъ), а други се изсмук-
ватъ (влизватъ въ тълото) и чрезъ нея челоѡѡкъ диша
(както диша и съ бълитъ си дробове).

Всичкитъ физиолози се съгласили да признаятъ
кожата за единъ отъ най важнитъ органи на чело-
ѡѡческото тъло. Доброто дѣйствие на кожата е едно
добро условие за челоѡѡческото здравие. Чрезъ испотява-
нието, чрезъ изхвърлянието презъ кожата мазната материя
и чрезъ кожното дишанне тълото изхвърля повече материи
отъ колкото бълбряцитъ и самитъ бълли дробове. За това
ако се намаже венчата кожа на пълкое животно съ пълкоя
материя, която спира кожното дишанне и испарение, напри-
мъръ съ катранъ, животноако и полегка но безъ друго
умира.

Хората, които страдаятъ отъ гжстата сипаница, слу-

чава се да умиратъ, само по причина, че дѣйствието на кожата е спрѣно. Тия нѣколко примѣра са отъ естество да покажатъ защо чистотата е вродена не само въ човѣка но и въ всичкитѣ животни. Има животни които прекарватъ половината си животъ да бликатъ и чистятъ кожата си. Ако за здравieto на конитѣ си употребяваме толкова вода и чесала; ако цивилизацията, като прекалява съ тѣлесната чистота, преобърнала я на кокетство (тафржлъкъ); ако общата чистота, както виждаме днесъ, е станала най главния предметъ за изучаване отъ обществената гигиена; — това е защото човѣка е позналъ отдавна, че основния камѣкъ за здравieto е чистотата, и че нечистотата е една смъртноносница. Фонсагривъ е писалъ: „Човѣка и мръсотията не вървятъ заедно: когато едното пропадва, другото благоденствува.“ Распайлъ излага слѣдующето опредѣление: „Нечистотата е безконеченъ производителъ на едно постоянно безпокойствие.“ А напротивъ, чистотата предпазва отъ нерасположения и отъ болѣсти. Рошефуколъ казва: „Чистотата на тѣлото е, това което е любовността на душата.“ Или по добръ да се каже: чистотата е истинското видно здравие или основния стѣлпъ на здравieto; тя е за младия човѣкъ толкова нужна колкото въздуха и храната, доброто дѣйствуване на кожата прави здрави и силни тѣлосложения. Чистотата е истинския балсамъ за дълъгъ животъ, който балсамъ напраздно са го търсили толкова алхимисти. Чистотата е слѣдователно необходимия елементъ за хигиената на старцитѣ.

За старцитѣ Бушарда направилъ слѣдующето оригинално опредѣление: „кожата е замѣстникъ на бъбрецитѣ.“ Кюрри направилъ слѣдующето сравнение: „кожата е клапа (захлупка) за оспоряване на живата машина.“

Старитѣ народи не оцѣняваха, до толкова важността и полезността на водата, за това всичкитѣ по сериозни

вѣри, задължаваха хората да се служатъ съ нея за кръщаване и да се миятъ често съ освятена вода. Банята, за Гърцитѣ, бѣше една отъ святитѣ задължения на госто-приемството; у Римлянитѣ това употрѣбление бѣше достигнало до най раскошно усъвършенствование.

Санскритскитѣ книги показватъ каква вѣроисповѣдна важностъ имали за Индийцитѣ аязмитѣ (миянията съ религиозна цѣль). Мойсей у Евреитѣ, у Арабитѣ Мохамедъ умножили безконечно това мияние и всичко това подъ преобразователенъ предлогъ за едно душевно спасение; но на дѣло излиза, че тия велики мъжи дълбоко осѣщали здравословното влияние на това игиеническо употрѣбление, а най повече въ топлитѣ мѣста, гдѣто водата е за кожата, това което въздуха е за бѣлитѣ дробове

Миянието на тѣлото съ вода усибва дѣйствието на кожата, очиства кира и разглобената кожица, подпомага кожното изсмукване (absorption), запазва цѣлостѣта на чувството за осѣзание, като подпомага въобще храненето. Чистотата трѣбва да става по всичкото тѣло, което съ своята си армоническа цѣлостъ съставлява единъ цѣлъ и голѣмъ органъ. Следователно миянието цѣлото тѣло и банитѣ трѣбва да играятъ най голѣма роля въ частната игиена, безъ да се гледа на възраст, родъ и други условия. Нѣкои си органи изискватъ особена чистота; повитачето дѣте изисква една кожна игиена особена и пр. Отъ друга страна, освѣнъ чистотата на кожата, трѣбва да се обръща внимание и на чистота на всичко що окръжава чловѣка. Чистотата трѣбва да се пази на всѣкъдѣ: въ храната, въ жилищата (къща, училище, казарма и пр.); въ дрѣхитѣ, въ лѣглото както на здравия, тъй и болния чловѣкъ. Най сетнѣ, нѣкои класове отъ обществото се занимаватъ съ опасни закожата занаяти (табаци, ковачи, медникари и всички които се занимаватъ съ отровителни вещества), които трѣбва да обръщатъ по сериозно внимание врѣхъ чистотата. Именно

тѣ ако бждатъ чисти, значи че са здрави. Най повече, за тѣхъ може да се каже: „чистотата е видно здравие.“

Въ кратцѣ чистотата, индивидуално (лично) принадлежи на кожата, на която доброто дѣйствие е неизбѣжно за живота.

Въобще тя се прилага на всичко което окръжава челоука и става най необходимо условие за жизнеността на струпанитѣ, на едно мѣсто, много челоуци.

Въ срѣднитѣ вѣкове: „чистота била единъ порокъ (погрѣшностъ), и банитѣ една нечистотинъ;“ отсъствието на кожната гигиена правило най проститѣ кожни болѣсти да ставатъ най тѣжки и най опасни, и врѣхъ кожата се струпвали постоянно най ужаснитѣ страдания. Тогава мръсотията се простирала като една лепка въ жилищата и по улицитѣ и отразявала врѣхъ кожата господствующата си сила. Тя създавала всѣкаквъ видъ болѣсти до тогава непознати; тя давала животъ на заразителни епидемии, по убийственни отъ най кървавитѣ тогавашни битки. Днесъ добрата воля и по дѣятелния животъ на челоука, непрестанното подобръние, както и образованието, като изгонватъ мрака на невѣжеството и освѣтляватъ духоветѣ, безъ съмнѣние, измѣниха всичко това и поправиха значително гигиеническитѣ нрави въ цивилизованитѣ страни.

Но при всичко това, нужно е, още много, щото всѣки единъ който има языкъ и който може да държи перо да проповѣда постоянно *чистотата*.

„Алкабертъ казалъ превъсходно, че навика (привичката) държи юздитѣ на животния организмъ.“ Той усъвършенствува чистотата както всичко друго. Слѣдователно да приучаваме овреме дѣцата си на чистотата, да имъ показваме колко са неизбѣжни, за здравнето имъ, гигиеническитѣ наставления; скоро тѣ ще разумѣятъ и ще се убѣдятъ за важността и моралността, които принадлежатъ на чистотата. И когато, по късно, би достигнали да си даватъ мнѣнието въ общинскитѣ и въ други съ-

брания, гдѣто тѣхнитѣ познания и гражданската добродѣтель би ги удостоили, тѣ ще предлагать и налагать на своитѣ съграждани, като нуждни: строение на здрави жилища, широки и съ чистѣ въздухъ улици, ежщи на които въздуха да се очиства добрѣ, съ чиста и изобилна вода, хигиенически заходи, подземни канали за истичание на нечистотиитѣ, спорѣдъ както ги изискватъ града и новата наука. Въ кратцѣ тѣ даже ще распространять гигиеническитѣ си познания и ще ги приложатъ за общественна полза. Достатъчно ще имъ бѣде само да си напомнятъ, че епидемитѣ постоянно черпятъ силитѣ си, тѣй да кажемъ, живота си, отъ нечистотиитѣ, че водата убожавана отъ Древния градъ, е най ужасния неприятель на миязмитѣ (вредителни испарения), че почти всичкитѣ трески се появяватъ въ слѣдствие испаренията отъ изгнили-вмисани материи т. е. нечистотии, и заслужватъ името болѣсти отъ нечистотия, както и всичкитѣ елабости (физиологически мизерии) произхождатъ отъ личната мръсотия; съ една дума *чистотата е една отъ най силнитѣ антагонисти* (противници) *на смъртта*.

II.

Чистотата на чловѣка въ разнитѣ му възрасти на двата рода, по разнитѣ части на тѣлото.

Подробното описвание на тия нѣща би станало много обширно и даже безконечно, за това ние ще се ограничимъ да изложимъ, колкото е възможно, по главнитѣ и по интереснитѣ наставления.

Два пѣти на день чловѣкъ трѣбва да си умива лицето, рѣцѣтѣ и краката, тѣй сѣщо и тайнитѣ мѣста.

Това мияние ще се извършва сутрина подиръ ставанне и вечерь преди лѣганне.

Теоритически, топлата вода е по добра за чистотата, защото тя растопява по добрѣ мазнитѣ материи и нечисто-

тигитъ по кожата, и умива, съ една дума, по добръ отъ колкото студената вода.

Но миянието съ студена вода е неизбежно за да подкрепи и уякчи кожната повърхностъ, която обикновено е изложена на вѣтъра, и да я защити отъ атмосферическитѣ измѣненія. Поливането или заливането и прѣсканieto съ студена вода по тѣлото може да се препорѣча, защото водата като тече спяно връхъ кожата задига и умива доста киръ, и по тоя начинъ умиванieto стѣва на бързо и съ малко вода — и въ сѣщото време заякчва кожата. За умиванieto, сапуня е на водата единъ най полезенъ спомагателъ: превъсходно оръдие за чистотата, той очиства кожата като я умѣкчава и стопява мазнитѣ частици които я оцапватъ. Марсилския сапунъ се предпочита повече отъ колкото чърния, който не прави лесно пѣна. Мѣситѣ или чернитѣ сапуни не трѣбва да се употребяватъ за мияние на тънката кожа по лицето защото тѣ като съдържатъ много потаса или пепелъ играятъ раздражителна роля и причиняватъ на кожата распаления и ухлузвания, по нѣкога даже и изривания.

Игиената препорѣчва, че човекъ трѣбва въ седмицата или най малко на 15 дни единъ пѣтъ да се окѣпва въ баня топлчка между 28 и 32° сантиграда. Кѣпанieto прехвалено и много препорѣчано отъ всѣчки законодатели, е необходимо за здравieto: „ако биха ми запретили да се кѣпя, бихъ се отказалъ да докторувамъ,“ справедливо пише Д-ръ Перси. Между това банята не е ваѣзла още въ нашитѣ нрави: казва Д-ръ Моненъ. Колкото за насъ Българитѣ може да се каже, че селянитѣ и жителитѣ отъ малекитѣ градища съвсѣмъ рѣдко или почти никога не се кѣпятъ и ония които правятъ това, то е отъ лѣто на лѣто въ нѣкоя локва, виръ или рѣка и то само мжжитѣ; а въ градищата гдѣто има бани (разумѣва се направени отъ турцитѣ), навика на кѣпанieto се ввелъ у жителитѣ, но тамъ женитѣ, твърдѣ много абюзирватъ (прекаляватъ) съ това кѣпание

въ банитѣ, като стоятъ цѣли часове въ топлината и мръсотията която се изпарява отъ тѣлата, отъ боитѣ и маслата които употребляватъ и отъ болнитѣ даже които нарочно да се лѣкуватъ, посѣщаватъ банитѣ; въ сжщото време ядатъ и пиятъ тамъ и гълтатъ заедно съ ястнето и питието, кой знай колко и какви миязми, бацилли и микроби!? А най плачевното е носянieto малкитѣ дѣчица на това мѣсто-рандеву (мѣсто за свиждание) гдѣто се срѣщатъ всички заразители и прилепчиви болѣсти отъ сипаница и брусница до краста, и гдѣдо топлината и миризмитѣ много пжти ги правятъ да припадатъ, безъ да говоря за простудяванията подиръ банята, които, много пжти съмъ виждамъ, да ставатъ причина на разни болѣсти и смъртъ даже на невиннитѣ дѣчица, за които не е нужно освѣтъ едно корито и едно котле вода за да се окжпятъ у дома си. За това ще поговоримъ други пжтъ по на пространно.

Въ южна Франция се намиратъ често работници и земледѣлци потънали въ първоначалния си киръ.

Време е, вѣрваме, да се помисли и да се направи, както правяха Римлянитѣ, да се построяватъ публични бани или поне да се даватъ отъ общинитѣ и отъ Правителството помощи на нѣкои съдържатели на банитѣ. У насъ въ България да се търси средство щото и селянитѣ да се умеснятъ и навикнатъ съ миянието на тѣлото, както и съ чистотата на кжщата, облѣклата, лѣглата и въобще въ селата, а въ градищата гдѣто банитѣ сжществуватъ да се наложатъ санитарно-полицейски правилници и гигиенически наставления. Ефтинитѣ бани съставляватъ за бѣднитѣ и работницитѣ, едно отъ най нужднитѣ установления; услугитѣ, които направи Г. Доллфу на работницитѣ въ Тулуза, чрезъ създаване бани въ които да могатъ да се укжпятъ бѣднитѣ за двадесѣтъ пари, заслужиха много повече на содиялния въпросъ отъ колкото всичкитѣ краспорѣчия на политикитѣ.

Дѣйствието на банитѣ се състои въ очистванието на ко-

жата, на която вънкашната кожа, нахвасана и умѣкчена, се отлепя и пада заедно съ всичкитѣ нечистотии съ които е покрита. Нѣма да говоримъ тука за сложнитѣ бани: морски, сѣрни и пр. Между това нека спомѣнемъ за алкалиннитѣ бани които са твърдѣ полезни като очистватъ мазната ни кожа; банитѣ съ трици, съ нишаща, съ шюфия (желатина) умѣкчаватъ и очистватъ кожата. Студенитѣ бани не омиватъ добръ кожата, освѣнъ ако са придружени съ сапунъ, или ако се правятъ често.

Преди да изучимъ чистотата на разнитѣ възрасти, не ще бѣде злѣ, ако кажемъ нѣколко думи за особенната чистота, която изискватъ разнитѣ мѣста на тѣлото. Ще кажемъ още единъ пѣтъ, че не ще се простираме на дълго върхъ подробноститѣ за да не утѣгчимъ читателитѣ си.

На 8 дни единъ пѣтъ трѣбва да се прави по една баня на краката, безъ да се смѣтатъ катадневнитѣ мияния които многоходящитѣ хора, трѣбва да правятъ съ вода въ която наливатъ малко спиртъ или ракия. Освѣнъ това, тѣ трѣбва да си изрѣзватъ ноктитѣ на права линия, тѣй щото краищата (жгълитѣ) да оставатъ отвѣнъ и да се не забиватъ въ мѣсото на прѣститѣ, да промѣняватъ често чорапитѣ си и обувката си, да се грижатъ за слиноветѣ (мозолитѣ) си и пр.

Рѣцѣтѣ да се умиватъ често, толкова колкото пѣти стане нужда, и колкото пѣти челоуѣкъ си ваѣзе въ ежци.

За това мияние да се употрѣблява чиста вода и сапунъ отъ добро качество и да не е нито разваленъ, нито пепелянъ.

Некитѣ на рѣцѣтѣ да се очистватъ често съ дървени или кокалени клечици, а никакъ съ желѣзни които правятъ рѣзки които се напѣлнятъ съ нечистотии и прахъ, подиръ като се очистятъ добръ да се отриватъ съ една четчица и сапунъ.

Джунитѣ (устнитѣ) на които лигавата ципица е твърдѣ деликатна и лесно се раздразня, трѣбва добръ да се умиватъ подиръ всѣко яденіе.

Нагледдвадцето на зжбитѣ, въ кратцѣ, е слѣдующето: да се промиватъ устата подиръ всѣко яденіе; — да се чистятъ зжбитѣ съ чистозжбъ отъ перо или отъ дърво, всѣкога когато стане нужда; — да се отриватъ добръ, заранъ и вечеръ, зжбитѣ съ мѣка четчица или съ мѣко и чисто парцалче, за да не се събира по тѣхъ тригя.

Сутра и вечеръ да се умива добръ лицето и врата съ студена вода съ едно платно; да се смърка по малко вода и въ носа за да се умие добръ; ушитѣ да се очистватъ добръ съ една малка гжбичка (сюнгеръ) и съ малко дървяно масло за да не се набира въ тѣхъ клейливата материя: това трѣбва да правятъ, най повече младитѣ хора, на които въ ушитѣ се набира много такава материя.

Гребеня и четката трѣбва да бждатъ чисти и всѣки единъ чловѣкъ да има особенни за себе си; сутра и вечеръ да се употрѣблява гребенъ и четка, помади и масла да се употрѣбляватъ твърдѣ умѣрено за космитѣ

Когато ще се бръсне чловѣкъ, трѣбва да втопи бръснача въ врѣла вода или да го нагрѣе на 100 града топлина на запаленъ спиртъ, за да не съдържа зароднищъ (сѣме) отъ нѣкоя болѣстъ и да не се прилепи, което често се случва.

Тайнитѣ мѣста, както на мъжа, тъй и на жената трѣбва да се държатъ съвършенно чисти. Жената да се умива сутра и вечеръ; тая чистота трѣбва да я удвояватъ оння които иматъ сърбелъ, които страдаятъ отъ разни течения или са въ нечистотията на месечината си.

Чистотата на новороденото и на подойчето Като се роди дѣтето да се порастрие съ малко прѣсно масло или по добръ съ единъ жълтъкъ отъ яйце, послѣ да се турн въ една топличка баня, гдѣто да има сапунена пѣна; тая пѣна растопява мазната материя която покрива кожата му. Тука нека прибавимъ, че по насъ иматъ обикновение да мажатъ дѣцата съ дървено масло, но ги оставятъ така безъ да ги окжнятъ. Това спира дѣйствието на кожата, което както казахме по горѣ, е твърдѣ вредително за здра-

вието. Повива се и послѣ се туря въ люлката, въ която е послано едно дюшече и което дюшече често трѣбва да се промѣнява. Пеленкитѣ му трѣбва да се промѣняватъ и опиратъ всѣкога когато се намократъ или уцапатъ; тъй сѣщо ще се чисти тѣлото му както и всичкото му лѣгло. Подойчета, на които кожното дѣйствие е по силно и които по много се оцапватъ, иматъ нужда за още по голѣма чистота. Новороденото дѣте да се умива всѣки день съ топличка вода, а най повече по седалището и по дѣтороднитѣ части. Освѣтъ това, три пѣти въ седмицата, да се укѣпва въ топличка баня въ която да не стои повече отъ десетъ минути.

Главата на новороденото е покрита съ една черникава материя, която трѣбва да се чисти всѣки день съ една четка и съ топличка сапунена вода; това е самото средство за да се предпази отъ струпен и други кожни болѣсти по главата. Очитѣ на новороденитѣ често страдаятъ отъ распаление и гноясване, за това трѣбва да се обръща голѣмо внимание за чистотата имъ.

Съ една дума, подойчето (дѣтето което сучи) и всичко което го окръжава (пелени, дрѣшки, креватъ, биберонъ (искусствена цицка), стая и пр. да бѣдатъ чисти.

Ние ще бѣдемъ по кратки въ това що се отнася до второто дѣтинство (отъ 2 до 5 години). Ще настояваме само върхъ една точка: чистотата е необходимо условие за отбѣгване лошитѣ навици. Рѣкоблюдieto често е произведено, най паче у малкитѣ момичета, отъ нечистотата която става по седалището и по дѣтороднитѣ части (или отъ едни малки червейчета — глисти нарѣчени оксидури) които произвождатъ нетърпимъ сърбелъ, който сърбелъ може да причини опасно прочесване.

„Ние устарѣваме най паче отъ кожата,“ (Бушарда).

Заклучение: стареца трѣбва да се грижи внимателно за чистото и здравото поддържане на кожата си. Чистотата не е само, както го каза Г-жа Некеръ, тоалетъ (тру-филло) за старитѣ, тя е тъй сѣщо *здравие*: не само общо

здравие за всичкия механизъм на тѣлосложението, но още мѣстно здравие на самата кожа. Всеѣки старецъ който не поддържа, чрезъ мияние и къпане строга чистота на кожата си, излага се на една тѣшка и опасна поврѣда нарѣчена старешки сърбелъ (единъ видъ кожна болѣсть съ пъпки и сърбелъ у старцитѣ).

Облѣклото на старцитѣ трѣбва да бѣде предметъ за особено и подробно внимание, за което по долу ще говоримъ въобще, като се ограничаваме за сега, да напомниме на ония които са къмъ края на живота си, прекрасната и дълбока мисль на Ж. Ж. Жуберъ: „въ чиститѣ и новитѣ дрѣхи има единъ видъ младостъ, отъ която старѣщата трѣбва да се окръжи.“ (Слѣдва).

За образуването на млѣкото, обстоятелствата които влияятъ на неговото качество и количество.

Отъ Д-ра В. Берона.

Като допълнение на извлеченията отъ Дѣтската Игнена на Тарние и Шантрей вмѣстени въ 1 и 2 книжка на Медицинско Списание, счетохъ за нужно да прибавя слѣдующитѣ полезни, даже необходимии свѣдения:

1) Отъ дѣ произхожда и какъ се образува млѣкото у жената въ сравнение съ онова и на другитѣ млѣкоподающи животни?

2) Кои са средствата или факторитѣ, които най много съдѣйствуватъ и влияятъ врѣхъ съставътъ на млѣкото, и спорѣдъ които то бива количествено по изобилно, и качествено по добро и по ползовително и наопаки?

3) По какви причини млѣкото се поврежда у жената и у другитѣ животни количествено и качествено?

За да се разяснятъ тия три важни въпроси можеше много да се пише и да се доказва; но това не е нашата цѣль; ние ще изложимъ разясненята по тия въпроси по възможности на късо, впрочемъ ясно и вразумително за читателитѣ на „Медицинско Списание“, съобразно съ предназначѣнатата му цѣль; споредъ това ще отбѣгваме научни термини и изражения, непонятни за всеѣкиго.

1) Кръвта е първия источникъ, отъ дѣто произхожда и се образува млѣкото у жената, както и у всичкитѣ други женски млѣ-

коподалящи животни; основните съставни части слѣдователно на млѣкото произтичатъ отъ кръвта. Впрочемъ, млѣкото не произтича отъ кръвта, която тече въ кръвообращателнитѣ съдини на тѣлото, тъй вече готово и таково, каквото си е, съвсѣмъ не; то се образува въ млѣкотворнитѣ органи, които се намиратъ на отпредната тѣлесна частъ у жената, както и у другитѣ женски млѣкоподалящи животни, „малки“ или „цици“. Но какъ и по кой начинъ се образува млѣкото въ тия органи? никой не е можилъ до сега положително това да докаже. Най удивителното при образуването и отлжението на млѣкото е това, че кръвта на жената, както и на другитѣ женски животни, отдава и отлжча отъ себе си, преди да се роди дѣтето, рожбата имъ, друга една творческо-хранителна роиность (течность) и че, токо като се роди дѣтето или рожбата у другитѣ животни, тя спира да отдава тая роиность, а въ замѣна на нея, тя отлжча отъ себе си и отдава въ слязовиднитѣ млѣкотворни органи на гърдитѣ друга една роиность, отъ която се образува млѣкото. И тъй, млѣкото се образува въ млѣкотворнитѣ гърдни органи *подиръ ражданието* на дѣтето, или рожбата, а не *по отнапредъ*.

Млѣкото е единъ образецъ на творческо-хранителна роиность: то е най доброто, най полезното и най скъпоцѣнното отлжчително творческо-хранително вещество на кръвта. Въ съображение на това, жената, или всяко друго млѣкоподаляще животно, отдѣлятъ отъ себе си най съществениитѣ си тѣлесни основни съставни части, за да могатъ да поддържатъ чрезъ млѣкото си живота на нѣжната си и мила рожба.

Най трудното обаче за физиолозите е, да се разясни и да се докаже: какъ и отъ що се образуватъ мазнитѣ вещества на млѣкото отвънъ кръвта? защото като се вземе за основно начало: че отъ животненна храна (мѣсо, яйца и проч.) се произвеждатъ и образуватъ по много мазни вещества, то не може да се потъркува доказанія фактъ, че у ония животни, които не се хранятъ съ такивато хранителни средства, — у травоядитѣ сирѣчь, млѣкото имъ съдържа по много мазни вещества, нежели у ония, които се хранятъ съ горѣупомѣнатитѣ животненни (лищебѣлинни) хранителни средства. Тѣй напримѣръ е доказано, че млѣкото на кравата, а особено на кобилата съдържа въ себе си по много мазни вещества, нежели онова на жената и проч. Доказано е при това, че *колкото по малко* мазни вещества съдържа въ себе си храната на травоядитѣ животни, *особенно же* на кобилата, *толкова по мазно* имъ става млѣкото и че *най мазно* то става, когато храната на тия

животни (особенно же кобилитѣ) съществѣ не съдържа такива вещества. А за ония животни, които се хранятъ съ животинна храна (мѣсо, яйца и проч.) е доказано, че *колкото по много мазни вещества съдържа храната имъ, толкова по изобилно и по мазно бива млѣкото имъ, и наопаки: колкото по пуста (не мазна) е тя, толкова по малко и по не мазно бива и млѣкото имъ.*

За да си истълкуватъ и обяснятъ физиолозитѣ тая несъобразностъ, даже и това противорѣчие за начина, по който се образува и отлѣчва по изобилно и по мазно млѣко у жената и другитѣ мѣсоядни животни сравнително съ травоядитѣ (кобила и проч.) тѣ са се съобразили съ теорията на Г. Фирхова спорѣдъ която: *„яйцебѣлиннитѣ вещества (albuminata) които се намиратъ въ хранителнитѣ средства на животинната (мѣсо и проч.) и растителна (ячмикъ и пр.) храна се преобрѣщатъ въ масъ, при едно недостатъчно възприемане отъ кислородъ.“* Спорѣдъ тая теория слѣдователно ясно се разумѣва, че яйцебѣлиннитѣ вещества, съдържащи въ мѣсото и проч., както и въ ячмिका и други растителни хранителни средства, се преобрѣщатъ въ масъ въ млѣкотворнитѣ органи на жената и другитѣ мѣсоядни женски животни, както и на кобилата и другитѣ травоядни женски животни, спорѣдъ собствено-свойственното имъ устройство.“

2) Отъ горѣизложеното става явно, че средствата или факторитѣ, които най много съдѣйствуватъ и влияятъ върху състава на млѣкото у жената и у другитѣ млѣкоподающи животни, както и въ по изобилното му отлѣчване отъ млѣкотворнитѣ имъ органи са яйцебѣлиннитѣ вещества (albuminata), съдържащи въ хранителнитѣ средства, или по-ясно да се изразимъ: *колкото по много яйцебѣлинни вещества съдържатъ тѣ, толкова по изобилно, по мазно и по полезно за дѣтето на жената, или за рожбата на другишѣ животни ще да бѣде млѣкото имъ, и наопаки.“* На основание на това начало въвелъ се е у образованитѣ народи обичая: майкитѣ, които подаятъ дѣцата си или дойкитѣ имъ, да се хранятъ съ такива хранителни средства, които са най богати съ яйцебѣлинни вещества: сѣщо да хранятъ и кравитѣ си, кобилитѣ, овцетѣ, козитѣ и другитѣ си млѣкоподающи животни съ таквото хранителни средства (трици, ячмикъ и пр.). А отъ това слѣдва, и е доказано фактически, че когато се промѣни храната у жената, то, промѣнува се и състава на млѣкото даже и количественото му отлѣчване.“ Тѣй напримѣръ е съгледано и потвърдено отъ физиолозитѣ, че когато една жена яде по често и по много животинна храна, богата съ яйцебѣлинни вещества, както е мѣсото, яйцата и пр.; то и млѣкото ѝ бива по творческо-хранително за дѣтето и по гъсто; понеже чрѣзъ такавото

една храна, умножаватъ се значително сирнитѣ (казеинни) и мазни вещества на млѣкото. Когато же една жена въ времето на подаянието дѣтето си, се храни повечето, или съ чисто-растителна храна, както съ бобъ, леща, зели и пр., то въ такива случаи, *количеството на горѣупомѣнатитѣ творческо-хранителни съставни части на млѣкото дозволно се намалява*. Отъ тия же ясни и фактически доказани издирвания на физиолозитѣ практически и логически слѣдва, че за да бѣде млѣкото на жената, която подая дѣтето си, *творческо-хранително, и най полезно за него, то тя трѣбва да се храни, колкото е възможно по много съ мѣсо, яйца и въобще съ мазни, или както ние Българитѣ въобще и отъ незапамтени времена ги назоваваме: съ „благн“ хранителни средства*. Сжщото се доказва и относително състава на млѣкото и у другитѣ млѣкоподаящи животни. Ако у животнитѣ отъ сжщата порода, или даже у сжщото животно, се промѣни храната, то и състава на млѣкото имъ се промѣнува. Спорѣдъ опитнитѣ, впрочемъ, издирвания на физиолозитѣ, особено же на Ханзлустъ се доказва, че *при една чисто животнена храна или по многото животненна храна, захара на млѣкото у жената твърдѣ много се намалява и спада*.“ Отъ това слѣдва, че за да бѣде млѣкото у една жена що подае дѣтето си най способно и естествено най выгодно за неговата храна; то тя трѣбва всякога или поне по многото *да яде една смѣсена храна, т. е. животненна* (мѣсо, яйца, млѣко и пр.) *размѣсена съ растителна* (хлѣбъ, разнovidни зеленчуци, корени, бобъ, леща и пр.). Подобнимъ образомъ се е доказало, че и количеството на храната има голѣмо влияние врѣхъ количеството на отлжчаемото и отдаваемо млѣко. Ако една жена, или друго, кое да е млѣкоподаяще животно яде *по много* (но умѣренно разумѣва се), то и *по много млѣко* ще се образува и отлжчя въ млѣкотворнитѣ имъ органи и наопаки.

Доказано е при това отъ физиолозитѣ, особено же отъ Екхарда: че количеството и гжстината на млѣкото зависятъ отъ количеството на водата, що съдържа въ себе си кръвта;“ т. е. че *колкото по много вода съдържа кръвта, толкова и по изобилно, но по рѣдко бива млѣкото*. Спорѣдъ това и всяка една жена, *ние по много вода*, кога подая дѣтето си, а не кога не подая дѣте.

Солитѣ, които се намиратъ въ млѣкото на жената, са преобразовани въ кръвта и вече готови, отлжчатъ се отъ нея и се присѣдиняватъ съ млѣкото на жената и у другитѣ млѣкоподаящи животни. Спорѣдъ опитнитѣ же издирвания на химицитѣ и физиолозитѣ доказва се, че между солнитѣ присѣдинения, които се нами-

ратъ въ млѣкото на жената, както и въ онова на другитѣ млѣко-подающи животни, най много се намиратъ фосфорокисли прѣстни присѣдинения. А за да се разясни причината на това, трѣбва да се приложн, че естеството отдѣля тайно-физиологическимъ образомъ отъ кръвта и присѣдинява съ млѣкото най много фосфорокисли прѣсти съ цѣль: за да могатъ крѣжкитѣ кости на дѣцата, както и на малкитѣ рожби на другитѣ млѣкоподающи животни да *зако-равяватъ най добръ*. Доказано е при това, че сравнително колкото *по дебели и по корави* са коститѣ у едно млѣкоподающе животно, толкова *по много фосфорокисло-прѣстни присѣдинения се намиратъ въ млѣкото му, и наопаки*." Доказано е още, че коститѣ на човѣка съдържатъ най много фосфорокисла варо-прѣстъ, въ сравнение съ коститѣ на другитѣ млѣкоподающи животни.

Трѣбва най сетнѣ да спомѣнемъ, че количеството, даже и качеството на млѣкото у жената и у другитѣ млѣкоподающи животни, *се промѣнува и въ разнитѣ времена на деня*, и тая разлика зависи вѣжда се отъ различнитѣ смелителни фази, които са съобразни съ времето на ядението. Най точни изслѣдвания е правилъ въ това отношение Бедекеръ и спорѣдъ неговитѣ опити се доказва, че *млѣкото става по гъсто и по мазно, съразмѣрно съ времето на деня*, т. е. *съразмѣрно съ времето отъ сутрина до вечеръ*, и че *къмъ вечеръ най много се умножаватъ мазнитѣ му вещества*, и че слѣдователно: вечерното млѣко съдържа два пѣти по много отъ половината на мазнитѣ вещества на сутренното млѣко; и че тъкмо единъ пѣтъ отъ половината на пладнѣшкото млѣко (? Р.). Значи: „вечеръ издоеното млѣко е два пѣти по гъсто и по мазно отъ половината на сутренното млѣко; и че то е полвинъ пѣти по гъсто и полезно отъ пладнѣшкото.“ Бедекеръ е правилъ опитнитѣ си издирвания съ крави, и тѣ са отистина практически твърдѣ много важни!

Солитѣ же и захара на млѣкото не се промѣнуватъ прѣзъ цѣлия день, но си оставатъ сѣжитѣ. Доказва се при това отъ физиолозитѣ, че *отъ по напредъ изсуканото млѣко, отъ дѣтето на жената, или по напредъ издоеното млѣко у млѣкоподаущитѣ животни не е толкова мазно, както онова, което се изсуква отъ дѣтето, или се издоява отъ кравитѣ и отъ овцитѣ по отпудиръ*. Значи: онова млѣко, което се изсуква *по отпудиръ* отъ дѣтето, или се издоява *по отпудиръ* отъ кравитѣ и овцитѣ, е много полезно отъ по отпуднѣшното; това е тоже практически довольно важно.

Млѣкото на жената което се изсуква тутакси или на скоро подиръ ражданието на дѣтето ѝ, както и у по многото други млѣ-

коподалящи животни, подиръ ражданието на рожбитѣ имъ, е *по рѣдко и по малко мазно*, нежели онова, което се изсухва или издоива по отподиръ;⁴ по първото се назовава у насъ *коластра* (colostrum). Тукъ, впрочемъ, трѣбва да се забѣлизи, че у жената, както и у другитѣ млѣкоподающи животни, млѣкото се образува въ гържднитѣ млѣкотворни органи *подиръ ражданието на дѣтето* и на рожбитѣ у другитѣ животни, а не *по отнапредъ*. Доказва се при това отъ физиолозитѣ, а особено же отъ Хопе, че ако кравитѣ или овцитѣ не се доятъ рѣдовно сутрина и навечеръ, и спорѣдъ това млѣкото имъ престои по дълго време въ мамитѣ, то се малко или много „*вкиселява*“; и ако такова то наскоро издоено млѣко се подвари, *то се прибива*.

3) *Млѣкото се поврежда ако то престои по дълго време въ мамитѣ на млѣкоподающитѣ животни*. Млѣкото се поврежда и отъ нѣкои вещества, които майката е въсприсла по отпреди посредствомъ храната си, или други нѣкои лѣкарствени средства. Тѣй напри- мѣръ, ако една жена, която подая дѣтето си яде чесанъ или лукъ, то джха имъ преминува въ млѣкото и го поврежда; сѣщо се то поврежда, ако тя яде много солени ястията или солни лѣкарства (ингилишка соль и пр.). Горчивитѣ вещества тоже преминуватъ въ млѣкото на жената и на другитѣ млѣкоподающи животни (крави, овци и пр.); и това се доказва отъ това, че кога една крава или овца са пасли трева смѣсена съ пилинъ, то не само млѣкото имъ, но даже и спренето и маслото отъ него приготвени, биватъ тоже горчиви. Най удивително и най забѣлжително е, че *въображението на женитѣ, които подаятъ дѣцата си има едно голѣмо влияние врѣхъ количественното, и качествено отлжчение на млѣкото имъ*. Ние Българитѣ казваме въ такива случаи, че на жената се нѣщо *прицѣло* да яде или да пие, или пѣкъ: *че ѝ се поревнало*. Съглѣдало и доказало се е при това, че когато една жена, подая *свое собствено дѣте*, то и млѣкото ѝ бива много по изобилно и по вкусно въ сравнение съ онова, което отлжча и отдава чрезъ млѣкотворнитѣ си органи, когато подая едно *чуждо дѣте*. Сѣщото това се е съглѣдало и доказало и за кравитѣ, овцитѣ и пр.: че когато една крава подая *собственното си теле*, то тя отдава по много и по добро млѣко, нежели когато тя подая едно *чуждо теле*. За доказателство на това, физиолозитѣ разказватъ че Кабардинитѣ въ Кавказъ са си инстинктивно, вижда, се нагодили: „да накриватъ съ кожата на едно заклано теле една овца, да я завеждатъ тѣй накрита при кравата, която ще доятъ и на която телето е заклано, съ цѣль: за да си тя въобразява, че *телето ѝ е живо и*

да отдава по много млѣко. У други же народи съществува обичай, да се пълни кожата на закланото теле или на закланото агне съ плява, и да се оставятъ при кравата или овцата, която ще доятъ съ цѣль пакъ, за да отдаватъ тѣ по много млѣко.

Душевно-правствени, особено же *горестно-тъжни и внезапни* впечатления повреждатъ млѣкото у жената и количествено и качествено. Доказано е напримѣръ, че грижовно-горестни и болѣзненни чувства *намаляватъ* отлѣчението и истичанието на млѣкото у жената и го повреждатъ въ съставнитѣ му части; най много влияятъ врѣхъ него внезапнитѣ уплашвания и стрѣсквания. Напротивъ, важни и приятни впечатления умножаватъ отлѣчението и истичанието на млѣкото.

За по ясно уравнение на разликитѣ, които съществуватъ между качественитѣ съставни части на млѣкото у жената, въ сравнение съ онова на другитѣ млѣкоподаящи животни, ние излагаме слѣдующитѣ съотношения помежду имъ, а именно:

1) Кравешкото млѣко е по гѣсто и по мазно, но не толкова и сладко, както онова на жената; понеже то съдържа по много сирни вещества и мазнина, но по малко захаръ.

2) Козешкото млѣко съдържа по малко сирно вещество (казенинъ), но по много захаръ.

3) Овчето млѣко съдържа по много сирно вещество и мазнина отъ козешкото, спорѣдъ това и сирението отъ овче млѣко е по мазно, по массивно и по вкусно.

4) Магарешкото млѣко не е толкова гѣсто и мазно като кравешкото, но е по сладко отъ него; но не е толкова сладко като онова на жената.

5) Млѣкото на кобилата е най сладко, но съдържа по малко сирно вещество, нежели онова на жената и на другитѣ животни.

6) Млѣкото на кучето или въобще на звѣроветѣ или грабителнитѣ мѣсоядни животни е постоянно и всякога кисело; понеже то съдържа въ себе си твърдъ много сирни (казенинъ) и мазни вещества (27%), а захаръ то има твърдъ малко, спорѣдъ това е и кисело.

ДЪТСКАТА ИГИЕНА.*)

За природното кърмене и за отбиванието.

Природното кърмене се състои отъ млѣкото на жената, взето направо отъ цицката на майката или на доилницата, това бива изключителната храна на дѣтето, било до отбиванието, било до шестмѣсечната възраст, т. е. епохата въ която може да му се дава и друга храна.

Ние ще говоримъ отдѣлно за кърменieto отъ майката, за кърменieto отъ доилница и за отбиванието.

Майчиното кърмене, неговитѣ показания и противопоказания.

За едно новородено дѣте, нищо не може да замѣни бдителността на майката, и постояннитѣ старания отъ които то се нуждае не могатъ никоги точно да се извършатъ отъ друго освѣнъ отъ майката, която сама кърми дѣтето си.

Майчиното кърмене трѣбва всѣкога да се препоръчва не само отъ морална точка зрѣние, но и отъ гигиеническа точка зрѣние. Отъ една страна, отистина, то е най благоприятенъ начинъ за кърмене дѣтето; отъ друга страна, женитѣ, които кърмятъ се поправятъ по скоро слѣдъ ражданието, отъ колкото ако биха се избавили отъ длъжността на кърменieto. Всѣка жена, която е въ добро здравие и която има достатъчно млѣко трѣбва да отхраня своето дѣте на цицката.

Едно малко слабо здравие не е всѣкога една спжнка за майчиното кърмене. Така женитѣ, които са имали маточни невралгии повѣкога се избавели отъ тѣхъ слѣдъ кърменieto; често ония, които са били хлоротични (блѣдни), раздразнителни, които не са имали охота (ипцахъ) и смилали мъчно ястието, на които здравieto е вяхнало, придобивали

*) Продължение отъ книжка третя.

цвѣтуще здравие презъ кърмениято, и това здравие се продължавало слѣдъ отбиваниято.

Въ случай на сифилисъ, майчиното кърмение става, тъй да се каже, задължително, защото дѣтето на сифилитични родители може да зарази една здрава кърмилница.

Прочее, отъ всяка точка зрѣние, трѣбва да се препоръчва майчиното кърмение; но ние сме задължени да припознаемъ, че въ голѣмитѣ градове най паче, има много жени, които противъ добрата си воля и противъ волята на ония, които ги окружаватъ, не са въ състояние да издържатъ изискванията и трудноститѣ на майчиното кърмение, въ такъвъ случай трѣбва да се предпочете една кърмилница.

За да може една жена да кърми, трѣбва да не бѣде захваната отъ нѣкоя обща болѣсть, която се усилява подъ влиянието на кърмениято, нито пъкъ да има скрита болѣсть, която се подозрявала отъ начало, и за развиванieto на която кърмениято помага.

За това не трѣбва да се оставя да кърми, не само една жена, която има туберкули (охтика), но още всяка жена на която родителитѣ са умрѣли отъ тая болѣсть. Срѣща се често млади жени да умиратъ отъ туберкулоза слѣдъ истъщяването отъ едно дъго кърмение. Трѣбва да се забранява кърмениято на ония жени, които иматъ знакове на скрофула (сжраджа). Сжщо трѣбва да се прави съ ония, които са заловени отъ нѣкоя кашексия (лоше състояние на здравиято отъ болѣсть); оставятъ се свободно ония които са само лимфатични. Може да се оставятъ да кърматъ женитѣ, които иматъ неврози (нервни болѣсти). Кърмениято трѣбва да се запрети на ония които са луди, епилептични или истерични до краенъ стѣпенъ. Но това ще бѣде твърдѣ строго ако се запрети само на нервичнитѣ жени, както това се прави, да кърмятъ своитѣ дѣца.

Женитѣ, които са изгубили твърдѣ много кръвъ,

слѣдъ ражданието са въ твърдѣ лошава условия за да кърмятъ.

Може ли да се узнае отъ напрѣдъ, ако една бременна жена ще може добръ да кърми? — Когато една жена е въ добро здравие и показва желание да кърми своето дѣте, може ли да се узнае отъ напрѣдъ ако тя ще бѣде добра кърмилница? Тоя въпросъ, често предложенъ на лѣкаря, е твърдѣ затруднителенъ. При това, въ повечето случаи може да се предскаже приблизително, като се зематъ въ внимание свѣденіята които ще да дадемъ.

Най напредъ, гръдната жлъзда трѣбва да бѣде достатъчно развита и цицнитѣ зърна да бѣдатъ испъкнали и способни да станатъ такива когато се възбудятъ или потеглятъ. Вглъбватитѣ и пжпообразнитѣ зърна са лошава знакъ. Добръ е още ако зърното не е ни твърдѣ голѣмо ни твърдѣ малко. Нека кажемъ и това, че съ едно съвсѣмъ развалено зърно, кърмениято въ строгостъ е възможно посредство на едно искусствено зърно (*bout de sein*), и че, слѣдъ едно раждане може да се подобри зърното на жената, като се даде да сучи отъ него нѣколко недѣли на едно по отрасло дѣте, което извършва върху него едно по енергично смукание, което смукание едно новороденно дѣте не ще бѣде въ състояние да направи, а майката на първото дѣте дава въ замена своето зърно на по малкото, което го зема безъ затруднения. Ние ще се повърнемъ върху тия мѣстни условия когато ще говоримъ за избора на кърмилницитѣ.

Споредъ Трусо, обикновенното състояние на мѣсечната може да даде нѣкои предвѣщания върху бѣдъщата способностъ за кърмение: женитѣ, които иматъ неправилни мѣсечници, малко изобилни, имали изобщо малко млѣко; отъ друга страна, ако мѣсечний флюксъ е изобиленъ, щѣло да бѣде опасно да не се обнови прѣзъ времето на кърменияте, и съ това да пресуши или да намали млѣкото.

Направление на майчиното мляко.

За грижитѣ, които трѣбва да полага една бременна жена когато тя желае да кърми. — Женитѣ, които искатъ да кърматъ трѣбва, додѣ са още бременни, да омиватъ често зърната на цицкитѣ си съ ракия или Teinture d'arnica, за да можатъ съ това да ги затвърдятъ и предпазятъ отъ напукванията, които се образуватъ прѣзъ кърмениято: глицерина съ нишаща или съ танинъ дава същитѣ резултати. Хлътналитѣ зърна, или такива то които са малко издадени, трѣбва прѣзъ послѣднитѣ мѣсеци на бременността да се растеглятъ полегичка съ прѣститѣ. Кolkото за смуканieto произвѣдено посредъствомъ на единъ инструментъ, една лула напримѣръ, или нѣкое второ лице, то трѣбва да се употребява съ умѣренность, защото може да се причини предвременно раждане. По същата причина се забраняватъ и вантузитѣ, на които дѣйствието е твърдѣ силно.

Най сетнѣ може да бѣде полезно ако се туря на цицката прѣзъ послѣднитѣ дни на бременността ластиченъ нацичникъ, който натиска околноститѣ на зърното и прави това послѣдното да испяква.

Игiena на една жена която кърми.

Жената която кърми, трѣбва колкото е възможно, да прекара единъ животъ тихъ и редовенъ; тя трѣбва да диша чистъ въздухъ и да работи умѣренно безъ да се уморява, за да може съ това да ѝ се отваря охота (ищахъ) за ядение. Тя трѣбва да си ляга рано и да не дава твърдѣ често да сучи на дѣтето си прѣзъ нощта, за да не се лишава отъ сънъ.

Тя ще избира ястия на които смиланieto да бѣде лесно, и питателността бърза. Не трѣбва да ѝ се препорѣчва една специална храна: само ще бѣде добръ ако храната не е изключително растителна или животна. Тя ще може да даде предпочитителность на нѣкои храни, както

лещата, която се счита най добра за да произвежда мляко. Като питие, тя ще може да употребява вино размесено съ вода, или бира отъ добро качество, която се почита като твърдъ млякопроизводителна. Но кърмилниците трѣбва да употребяватъ тия питиета съ умѣренность, половина литра (500 грамма) вино и една бутилка бира са достатъчни, защото не трѣбва да се забравя, че злоупотреблението на спиртовните питиета може, както казахме по горѣ, да има тежки послѣдствия за дѣтето. Ако питиета които казахме не са достаточни за да огасятъ жаждата, която е твърдъ голѣма въ кърмилниците, трѣбва да се пие чиста вода. Жената, която кърми трѣбва сжщо да пие твърдъ умѣренно възбудителни питиета като чай или кафе; но ще бжде преувеличено ако се възбранятъ съвсѣмъ такива питиета.

Ние казахме по горѣ, че миризливитѣ принципи на нѣкои хранителни вещества, тѣй като чесанъ, лукъ, моркови, анасонъ и пр. могатъ чрезъ кръвта да влѣзатъ въ млякото и, ако се намѣрятъ въ него повечко, влияятъ неприятно на дѣтето. Прочее, женитѣ които кърмятъ ще направятъ добръ ако не ядатъ такива нѣща, или ако ядатъ то съ твърдъ голѣма умѣренность. Сжщото трѣбва да се пази и съ различнитѣ салати.

На кърмилниците не се възбраняватъ нито хладкитѣ бани, нито студениѣ, нито идротерапията.

Цицкитѣ на една кърмилница трѣбва да бждатъ предметъ на особенни старания. Трѣбва най първо да се подкрепятъ, ако са голѣми, чрезъ единъ корсетъ, но безъ да бждатъ стегнати. Когато дѣтето се насучи, трѣбва зърното да се омива съ малко хладка вода, за да не се састава на повъхнosityта му мляко, което може да се окисли; послѣ да се очисти добръ; най послѣ да се загрѣща съ нѣкой тънакъ платъ за да се пази отъ студъ, прахъ и триане. Тия предпазвания, съ ония които трѣбва

да се вършатъ прѣзъ бременността са най добритѣ срѣдства за да се запазятъ цицкитѣ отъ цирове и напуквания.

Предпозвания когато дѣтето сучи. — Преди да даде на дѣтето зърното на цицката си, жената трѣба да го омира, за да му отпусти каналитѣ и да измахне окиселеното млѣко което би могло да остане върхъ него и да поврѣди дѣтето.

Въобще, жената сѣди и държи дѣтето лѣгнало въ ржцѣтѣ си, главата малко по издигната, ако тя е още въ лѣглото и твърдѣ слаба. За да може да сѣди, тя може да остане лѣгнала на страната си и да вземе при себѣ си дѣтето. Това положение е потрѣбно въ първитѣ дни въ които дѣтето полага повече отъ половина часъ додѣто се нахрани. Тя трѣбва да внимава, щото ноздритѣ на дѣтето да не допиратъ до гърдитѣ ѝ. Понѣкоги, презъ първитѣ дни, дѣтето мжно поема зърното; трѣбва, слѣдъ като исцѣди една капка, да го вкара въ устата му, като внимава да не го поставя подъ языка му. За да се накара едно дѣте да земе цицката, трѣбва понѣкоги много време и постоянство. Младитѣ майки трѣба да се въоружатъ съ търпѣние и да не се обезкуражаватъ въ случай на несполука. Нѣкои дѣца не искатъ да взематъ цицката, защищаватъ се и крещатъ; понѣкога слѣдъ многодневна борба сполучва се да се накаратъ да сучатъ.

Ако млѣкото е твърдѣ изобилно, майката направя течението му умѣренно, като престисква съ прѣститѣ си каналитѣ презъ които то тече, чрѣзъ поставяние ржката си близо до зърното. Най сетнѣ, кърмилницата трѣбва да внимава ако дѣтето сучи и преглъща, или ако не е благодарно да сучи. Ако заспи преди да се е нахранило добрѣ, трѣбва да се разбуди. Случва се щото дѣтето предпочита едната отъ двѣтѣ цицки; въ такъвъ случай трѣбва да му се дава другата. Когато дѣтето се насучи добрѣ, очистятъ се джунитѣ съ едно намокрено платно, за да не остава върху имъ млѣко да засѣхва.

Ако дѣтето, слѣдъ като е довольно сукало, заспи, трѣб-

ва веднага да се тури въ люлката и да не се оставя да се приучава да спи на ръцѣ.

Кога трѣбва да се даде на дѣтето да сучи за първъ пѣтъ.

Дѣтето може да се тури на цицката щомъ като получи първитѣ грижи които описахми по горѣ. Но по добръ е да се остави майката нѣколко време да си отпочине отъ труда на ражданието. Прочее, слѣдъ нѣколко часове може да се даде на дѣтето цицка за първъ пѣтъ. Тоя срокъ не трѣбва да се продължава, както това са сѣвѣтвали нѣкои акушери, защото млѣкото напрегва, и дѣтето не може да хвати цицката. Раното закърмване е полезно за майката, защото предпазва цицкитѣ отъ напръгание. Въ случай когато тѣ се препълнятъ, става нужда да се употреби помпа, или нѣкой подебенъ инструментъ отъ когото зърното се напуква твърдѣ лесно.

Първъ нѣколкото часове между раждението и първото сукане дава се на дѣтето хладка шекерена вода; това е безполезно, и ако дѣтето испие повече отъ двѣ кавяни лажички, не може да я смеле, спи злѣ, най сетнѣ бѣлва нѣколко пѣти, това препълня съ радостъ нѣкои баби които прибързватъ да кажатъ, че това било добръ. Напротивъ, дѣтето което не е пило шекерена вода заспива тихо въ люлката си. Ние сме противъ употреблението на шекерената вода. Но ако майката е крайно слаба, и има нужда отъ спокойствие, ние тогава сѣвѣтваме да се дава на дѣтето отъ време на време по една или двѣ ложички шекерена вода. Даже и тая вода става недостаточна ако спокойствието на майката трѣбва да се продолжи повечко. Тогава умѣстно е да се даде на дѣтето малко шекерена вода побѣлена съ нѣколко капки крави млѣко или още по добръ магарешко млѣко размѣсено съ една четвъртъ шекерена вода. Сжщо тѣй ще се дѣйствува когато слѣзването на млѣкото се очаква повече отъ обикновенния срокъ. Трусо сѣвѣтва щото това млѣко да се дава съ биберонъ

отъ колкото съ лажичка, защото, той казва не е добръ да се показва на новороденното дѣте, че може да пие безъ да си даде трудъ да сучи.

Колко пжти дѣтето трѣбва да сучи въ двадесетъ и четири часа. — Дѣтето не трѣбва да се оставя да гладува и когато смилва добръ, крещението, което кърмилницитѣ отдаватъ често на сърцеболие, нѣма друга причина освѣнъ глада. Но, не трѣбва пакъ на всякоя минута да се дава цицка на дѣтето, безъ да му се оставя време да смеле. За да се избѣгне отъ това трѣбва дѣтето да се кърми на опредѣлено време. Ако това не може да се достигне въ първитѣ дни, то поне къмъ шестьтъхъ недѣли трѣбва да се почне.

Прѣвъ първитѣ мѣсеци дѣтето трѣбва да се кърми отъ осемъ до десетъ пжти въ двадесетъ и четири часа, т. е. на всяки два или три часа прѣвъ деня и два пжти прѣвъ нощта. Слѣдъ четвъртия мѣсецъ суканието се разредява; слѣдъ шестъ мѣсеца, дѣтето трѣбва да сучи само на всѣки три часа, тѣй като въ това врѣме то сучи по вече колкото по рѣдко му се дава, шестъ пжти отъ които четири или петъ прѣвъ деня и единъ или два прѣвъ нощта, тогава са достаточни.

Какво количество млѣко или колостромъ дѣтето трѣбва да получава презъ всяко сукание и въ двадесетъ и четири часа. Прѣвъ първитѣ дни количеството на млѣкото което едно дѣте преглажда прѣвъ едно сукание е твърдѣ слабо. Споредъ Бутто, когото е издирилъ какво количество млѣко дѣтето получава отъ майка си прѣвъ двадесетъ и четири часа, полага 30 грамма въ първий день; вторий день повечко отъ 150 грамма; третий день 400 грамма; четвъртий и петий день 550 грамма; послѣ, до единъ мѣсецъ, всякий день отъ 600 до 700 грамма; отъ три до петъ мѣсеци отъ 700 до 800 грамма; въ петий мѣсецъ количеството на млѣкото заминува 800 грамма, и отъ шестий до седмий мѣсецъ повече отъ 900 грамма.

Знакове, по които се познава че кърмениято е нормално. —

За да се познае да ли дѣтето поглѣща или не достатъчно количество млѣко кога сучи, не е всякога нужно да се употребява тѣглилка; едно просто наблюдение е достатъчно за да се познае да ли то преглѣща или не. Отистина, дѣтето което е поставено на цицка прави движения на суканье, послѣ които устата му са пълни съ млѣко, скрепя се малко и преглѣща, въ тая минута се чува едно глъ подиръ което дѣтето си почива нѣколко секунди и сучи отново. Въобще, слѣдъ 5, 6, 7, 8 смуквания се набира млѣко което може да се преглѣтне за еднѣ пѣтъ. Ако кърмилницата има малко млѣко, преглѣщанието става слѣдъ много смукания, и често дѣтето уморено заспива на цицката безъ да бжде сито; напротивъ, когато млѣкото е твърдѣ изобилно, дѣтето преглѣща почти на всяко смукание, млѣкото се вижда да тече изъ помежду устнитѣ му по странитѣ. Въ добритѣ условия на кърмение, дѣтето не се уморява кога сучи и не заспива на цицката. Когато се насучи то показва да е задоволено, не крещи, и ако се постави въ люлката, заспива за нѣколко часове.

Ако млѣкото е въ достаточное количество, дѣтето трѣбва да се насуква въ десетъ, петнадесетъ или наймного двадесетъ минути, ако сучи повече отъ двадесетъ минути, то твърдѣ е възможно щото млѣкото да не е достатъчно.

Дѣтето което е сукало много, бѣлва често и съ това искаква млѣкото което е било повече. Тия бѣлвания, или по добрѣ оригвания, уморяватъ малко дѣцата, но не са лошавъ знакъ, и трѣбва да не се размѣсятъ съ бѣлванията които зависятъ отъ лошавото млѣко. Тия послѣднитѣ напротивъ са твърдѣ опасни.

Общо правило, дѣцата които се хранятъ иматъ нормални испражнения. Констипацията (запичанието) показва обикновено една недостаточна храна, ако и въ това отношение да има много исключения. Диарията, напротивъ, е

признакъна една лошава храна или на една храна трърдѣ изобилна; трѣбва въ тоя послѣдния случай, дѣцата да не се оставятъ да сучатъ толкова колкото искатъ. Често диярията зависи отъ това дѣто млѣкото е твърдѣ водно. Тогава, преди да се даде на дѣтето да сучи, може да се извади нѣколко лажички млѣко което се хвърля и подирѣ което захваща да иде по гжсто млѣко.

Когато едно дѣте сучи и смѣла добрѣ, има мѣсто да се вѣрва, че кърмениято е достаточное; при това, даже въ тия послѣдни условия, не трѣбва да се презира теглянието отъ време на време дѣтето отъ което може да познае ако расте достаточное.

Препятствия които може да посрѣщне майчиное кърмение. — Тия спжнки можатъ да происходятъ отъ дѣтето или отъ майката.

Препятствия които происходятъ отъ дѣтето. — Ние нѣма да описваме тукъ грижитѣ, които се изискватъ въ кърмениято на дѣца родени предъ време (недоносчета) и природно слаби; но трѣбва да се знае че дѣцата родени на време и добрѣ развити не са всякога лесни за кърмение.

Срѣщатъ се често дѣца добрѣ развити, които спятъ почти всякога и не приличатъ да се нуждаятъ отъ кърмение, защото ако имъ се постави цицката въ устата, тѣ не я иматъ, или я напускатъ слѣдъ като посучатъ твърдѣ малко. Това състояние, което въ петъ или шесть дни може да докара едно бързо отслабване и да постави живота въ опасность, често е отдавано на препълняванието на червата; това препълнявание се махва съ едно легко слабително. При това понякога нищо не може да възбуди охотата на дѣтето, което презира цицката даже на най добритѣ кърмилници, тъй щото става нужда да се храни искусственно поне за нѣколко време.

Кърмениято посрѣща едно препятствие въ *Афта* (ранч въ устата които захващатъ съ единъ прищъ), това прави суканието мжчно.

Освѣтъ тия рѣдки случаи, нѣкои недостатѣци въ устройството на джунитѣ, на языка, на небето, напримѣръ, една заича джуна, можатъ да поставятъ въ невѣзможность дѣтето да сучи; тогава такива то дѣца се хранятъ съ лажичка.

Другий пѣтъ суканието е припѣтствувано отъ една подязична буца или парализия (хващание) на джунитѣ произведено отъ натискание на форсепса (инструментъ съ когото поематъ дѣцата въ мъчното раждане) върху нервата на лицето. Това послѣдне припѣтствие е временно Парализията се распилява твърдѣ скоро. Буцитѣ които пречатъ на движението на языка могатъ да се извадятъ, подиръ това дѣтето може да сучи.

ЗА ХРАНАТА.

(Отъ Д-ръ Севвовъ).

Преди да почнемъ да говоримъ за хранението и хранителнитѣ вещества, нека кажемъ нѣколко думи за органитѣ, които служатъ за хранение и какъ става това послѣдното. Пищеварителнитѣ органи са: устата, жбитѣ, жлѣздитѣ, които даватъ слюмкитѣ, языка, глѣтката (pharynx), пищепроводника (oesophagus) и стомаха съ чѣрвата.

Пищеварителния каналъ се начека отъ устата. Устата представляватъ една куфина, въ която се намиратъ жбитѣ и языка. Горнята частъ на устата е твърдото (кокалесто) и меко небо, на края на това послѣдното се намира язичето. Отъ мѣстото, гдѣто се начева язичето, слизатъ на долу по двѣ отъ всѣка страна тѣй нарѣчени джжжи, между които отъ всѣка сарана се намира по една жлѣзда — миндалевидна или сливица (tonsilla, amygdala).

Жбитѣ са вглубени въ горнята и долня челюсти, тѣ служатъ за да преобърнатъ храната на малки парчета, да я сдѣвчатъ. Всѣки жбѣ има три части: коренъ, шия и

вѣнче. Корена се нарича онази частъ която е вгълбена въ челюстѣта (ченето); шия е онази частъ, която е покрита отъ дѣснитѣ (вѣнцитѣ), а вѣнче се нарича онази частъ, която ние виждаме въ устата. Вѣнчето и шийката отъ вътрѣ иматъ малка куфина, която е пълна съ меко едно вещество (pulpa) къмъ което идатъ нервнитѣ и кръвоноснитѣ сѣдове на зѣбитѣ. За това развалени зѣби начеватъ да болятъ само тогава, когато се отвори тази куфина, т. е. когато храната или въздуха наченатъ да раздражнятъ зѣбнитѣ нерви. Освѣнъ това зѣбитѣ състоятъ отъ три различни вещества: зѣбно вещество образува зѣба, се намира въ онази частъ, която окружава куфината и стига на долу до края на корена; костно-зѣбно вещество или иначе нарѣчено чемента, което покрива корена; най послѣ емалъ, който покрива вѣнчето на зѣбѣтъ.

Зѣбитѣ са на число 32 по 16 на горнята и долня челюстъ; по вида си тѣ са: 4 рѣзци, тѣ се намиратъ отъ предъ и изникватъ най напредъ; тѣ са най остритѣ зѣби; 2 кучешки зѣби, които заедно съ рѣзцитѣ служатъ за раскъсване на храната; 5 малки кѣтни зѣби по два отъ всѣка страна и 6 голѣми кѣтни по 3 отъ всѣка страна. Реда, по който излизатъ зѣбитѣ е слѣдующия. Обикновено около 6—7 мѣсяцъ излизатъ двата срѣдни долни рѣзци, слѣдъ тѣхъ идатъ срѣднитѣ горни рѣзци послѣ крайнитѣ два долни и вече подиръ тѣхъ горнитѣ крайни рѣзци. Слѣдъ излизването на рѣзцитѣ, начеватъ да идватъ малкитѣ кѣтни зѣби; слѣдъ като измѣзе по единъ отъ всѣка страна малкъ кѣтенъ зѣбъ тогава излизатъ кучешкитѣ, подиръ което излизатъ и останалитѣ малки кѣтни зѣби. Кждѣ края на втората година дѣтето има 20 зѣба, които се наричатъ млѣчни; повече зѣби не растатъ у дѣцата. Тѣзи зѣби начеватъ кждѣ седмата година да падатъ и на тѣхното мѣсто идватъ вече постоянни зѣби.

Слюмкитѣ, които много служатъ за пицевареннето се отдѣлятъ отъ жлѣздитѣ, които сторедъ мѣстото си се на-

ричатъ околоушни, подчелюстни и подязични. Слюжките служатъ да размекватъ храната а раздѣвканата храна превръщатъ въ единъ видъ тѣсто за да може да премине презъ пищепроводника.

Язика представя единъ видъ подвижна мѣсяста масса, която се намира между двѣтъ части на долната челюсть. Горната повърхностъ на языка е покрита съ нѣколко вида пѣпчици, които служатъ като органи на осязанието и като органи на вкуса, въ тѣзи пѣпчици се намиратъ краищата на нервите. Язика, освѣнъ гдѣто служи като органъ, чрезъ които ние узнаваме вкуса на храната, той служи и за дѣвканне на храната; съ неговата помощъ храната се преобрѣща въ устата, той размѣства между жбитѣ не сдѣвканата или малко сдѣвкана храна. Най послѣ не малко той спомага и за прехвърляние на храната въ пищепроводника, а отъ тамъ — въ стомаха.

Стомаха се намира въ горната частъ на корема, подъ долните ребра и повече въ лѣвата страна отъ колкото въ дѣсната. Въ стомаха има *входъ*, чрезъ който се съединява съ пищепроводника, *привратникъ* (pylorus) съединява стомаха съ чървата. Горната частъ на стомаха е вглѣбната, а долната издадена но по голѣма отъ горната. Вжтрѣшната повърхностъ на стомаха е покрита съ лигава ципа. Въ тази лигава ципа са разположени множество жлѣзди, които образуватъ тѣй нарѣчения желудоченъ (желудокъ-стомахъ) сокъ, който играе най голѣмата роли при пищеварението. Тоя сокъ се отдѣля въ време на пищеварението. Отъ външната страна стомаха е покритъ съ другъ видъ ципа, която е продължение на оная ципа, която покрива всичките други органи, находящи се въ коремната куфина — далака, черниятъ дробъ, бѣбреците, пикочний мѣхуръ и пр. Между външната ципа и вжтрѣшната стомаха състои отъ мускули (месо), влакната на които са разположени различно: едни иматъ направление отъ входа къмъ привратника, а други такова направление като че стѣгатъ стомаха съ една

ръчъ по направлението на двата мускула се кръстосватъ. По припина на такова устройство, кога начеватъ да се съкращаватъ (сбиратъ) тия мускули, което се начева отъ входа храната се съединява съ желудочния сокъ и вече преварена, тя отива въ чървата.

Чървата се дѣлятъ на тънки и дебели. Лигавата (слизеста) ципа на тънкитѣ чърва образува много бръчки. Тая ципа е покрита на всѣкъдѣ съ единъ видъ влаканца, каквито са влакната отгорѣ на сукната или кадифето (*villi intestinales*). Тия влаканца играятъ голѣма роль при пищеварението: тѣ са единственнитѣ органи, чрѣзъ които преварената храна вече отива въ кръвта. Въ тънкитѣ чърва има жлѣзди, които иматъ сжщото назначение както и пепсиновитѣ въ стомаха т. е. образуватъ сокъ, който служи за пищеварението.

Слѣдъ тия кратки бѣлѣжки, нека видимъ, какъ става съ храната, която постѣпва въ пищеварителния каналъ. Храната постѣпва най напредъ въ устата, тука тя съ помощта на жбитѣ се сдѣква, размѣсва се съ слюмкитѣ и се преобрѣща на единъ видъ каша. Сдѣкванието има голѣмо значение за смиланието на храната: безъ това храната не би могла да стигне до стомаха и друго още по важното е, че като раскѣсана на дребни парчета храната по скоро се подмага на дѣйствието на ония сокове, безъ дѣйствието на които смиланието не може да стане. Тия сокове са слюмкитѣ въ устата желудочния сокъ въ стомаха и чървата. Така сдѣквана храната съ помощта на езика се прехвърля въ пищевародника а отъ тамъ въ стомаха. Тука подъ влиянието на желудочния сокъ храната се превръща въ кашица (*chymus*). Декстрина (образуванъ отъ нишаста подъ влиянието на слюмкитѣ), Захара, клейнитѣ (слизести) вещества, тлѣстината неизмѣнената още нишаста и другитѣ органически вещества, които не са могли да се преработятъ отъ желудочния сокъ преминаватъ въ тънкитѣ чърва. Желудочния сокъ дѣйствува на

тъй нарѣченитѣ азотни вещества.*) Измѣнената така храна подѣ влиянието на съкращаванieto на стомаха преминува въ тънкитѣ чърва. Тука вече храната съвършенно се преработва и съ помощта на ония влакнца (villi intestinales) които се намиратъ въ лигавата ципа на тънкитѣ чърва, за които по горѣ казахме, влизатъ въ кръвта. Преработването; смиланието става на всичкото продължение на тънкитѣ чърва. За смиланието тука помага и жлъчката, която се излива въ тънкитѣ чърва още въ началото имъ. Влизанieto на питателнитѣ вещества въ кръвта става и въ дебелитѣ чърва, но въ слаба стѣпень.

Хранението има за цѣль да предотврати загубитѣ на нашето тѣло или да възстанови тия загуби. Нашето тѣло винаги губи съ своитѣ съставни части при каквото и да е дѣйствие; то, тѣлото, губи даже и тогава, когато то се намира повидимому въ покой. Послѣ всѣка мускулна работа слѣдва уморяване, слабостъ, която е слѣдствие на химическия процесъ въ мускулитѣ (месата), а сѣщо слабото питание на мускулитѣ (кръвообращението бива мѣчно и идва малко кръвъ) въ време на работата. И въ спокойно състояние ние губиме отъ нашето тѣло: ние дъхаме, презъ кожата ни постоянно произлиза испаряване. Въмѣсто пагубенитѣ отъ тѣлото ни вещества ние трѣбва да введемъ други. Възстановлението на тѣлото ни да бѣде пълно, ние сме длъжни слѣдователно да ввеждаме, съ друга дума да ядемъ, такива вещества, които да иматъ сѣщия съставъ, както и състава на органитѣ на нашето тѣло. Нашитѣ органи състоятъ отъ месо, тѣлестина (масъ), вода, въглеродъ и различни соли**). Най важната частъ отъ състава на ме-

*) Най главнитѣ питателни вещества са тия които съдържатъ въ себѣ ся химическо вещество нарѣчено азотъ. Тия азотисти вещества са месото, яйцата, млѣкото и отъ растителнитѣ вещества хлѣбъ и пр. Азотиститѣ вещества са три вида: албуминъ (бѣлтѣка въ яйцето), казеинъ (въ сиренето) и фибринъ.

**) Солъ въ химията се нарича не само солта, която ние ядемъ, но соли се наричатъ и други съединения. Въ химията всичкитѣ тѣла се дѣлятъ на метали и металлоиди, съединението на металитѣ съ кислорода се наричатъ основания; металлоидитѣ които вмѣстватъ всичкия кислородъ на водата или частъ отъ него се наричатъ киселини; съединението на основанията съ киселинитѣ се наричатъ соли.

сото е албумина (бѣлтѣка), който се намира и въ яйцата. Бѣлтѣка се състои отъ вещество тѣй наречено *азотъ*. За това месото, яйцата и въобще всичкитѣ храни, които съдържатъ въ себе си азотъ, се наричатъ азотни храни. Всичкитѣ наши органи съдържатъ азотъ. По тази причина нашата храна ако искаме да бѣде хранителна т. е. да подновява състава на нашето тѣло, тя трѣбва непременно да съдържа въ себе си азотъ. Главнитѣ азотни вещества са албуминъ, фибринъ и казеинъ (отъ която се състои сиренето). Но ако азотната храна е най хранителна, то не ще да каже, че ние можемъ да се хранимъ само съ нея и че можемъ да минемъ безъ масъ или храна, която съдържа въглеходи (нишаста, захаръ т. е. картофи, оризъ). Доказано е че животнитѣ, хранени само съ чиста азотна храна твърдѣ скоро умиратъ, тѣй сжщо не могатъ живя животнитѣ хранени съ масъ или въглеходи. Тѣй като главната съставна частъ на нашитѣ органи състои отъ азотъ, а азотната храна служи за възобновление загубитѣ въ тѣхъ, т. е. възстановлението имъ, за това азотнитѣ вещества са наричатъ пластически. При диханието ние отдѣляме, испущаме отъ себе си въглена киселина, съединение на кислорода съ въглерода, произлиза единъ видъ горение, за това масъта и въгледодитѣ, които съдържатъ въглеродъ и отъ които най много се образува нашата тѣлесна топлина се наричатъ дихателни вещества, но както ще видимъ по нататѣкъ, тѣ не служатъ само да развиватъ топлината. Отъ тука слѣдва, че нашата храна трѣбва да бѣде смѣсена, да се състои отъ азотни, мазни и въгледодни вещества; само такава храна може да поддържа състава на нашето тѣло. Храна само отъ месо може да поддържа тѣлото, само тогава когато то е пълно, тѣесто, пустало тѣло не може да се поддържа само съ чисто месо, за това за хора, които са прекарвали продължителна нѣкоя болѣстъ, чистото месо не може да бѣде за тѣхъ единственната храна. Отъ друга страна при хранение съ масъ, ние можемъ да направимъ животното тѣесто, но съ това ние

не можемъ да пречимъ за разлагането на бѣлтѣка въ тѣлото, такова животно все повече и повече ослабва. Тлѣстията при хранене съ смѣсена храна служи не само за тлѣстяване на животното, но още завардва отъ разлагане азотнитѣ вещества. Следователно при смѣсване въ храната къмъ бѣлтѣка и тлѣстина ние правиме да можемъ да живѣемъ като идемъ по малко месо. Колко бѣлтѣкъ и колко тлѣстина трѣбва да има въ храната? Определението на тия количества зависи отъ условието, каква работа се изисква отъ дадения организъмъ. Ако отъ едно дадено животно или човѣкъ изискваме голѣма физическа работа (копанье, дѣланье, ходение), то на такова животно трѣбва да се дава повече месо и относително по малко тлѣстина или въглеводи; единъ човѣкъ който сключва своя приходъ и расходъ (безъ да ослабва, разумѣва се) съ 100 драма месо и 50 драма тлѣстина не може да свърши оная работа, която може да свърши човѣкъ, който изяде една ока месо. За това на работния конь даватъ повече ечмикъ или овесъ, и човѣкъ, който работи физически, трѣбва да яде повече месо, отъ колкото човѣкъ, който сѣди на рахатъ. Отъ друга страна хората и животнитѣ, които ядатъ повече месо биватъ пѣргави, събудени, а напротивъ тия които ядатъ повече безазотисти вещества (тлѣстина, картофи, оризъ), биватъ малко пѣргави, заспали, такива хора, като вършатъ по малко работа, тѣ естествено малко и ядатъ и напълняватъ скоро. Такива пълни хора твърдѣ скоро испусталиватъ ако начнемъ да имъ даваме колкото може повече азотисти вещества (месо) и по малко безазотисти (тлѣстина, захаръ).

Водата е тъй също важна за нашия организмъ както и другитѣ хранителни вещества т. е. водата е питателно вещество. Щомъ наричаме хранително всяко вещество, което е нужно за поддържането състава на нашето тѣло, вещество безъ което не може да съществува ни единъ организмъ, тогава и водата е такова също хранително вещество,

както месото, тлъстината, и въгледитѣ. И дѣйствително водата е единъ отъ съставитѣ на нашето тѣло; тая вода влиза въ нашето тѣло или съ пиение или чрѣзъ храната; вода въ самото месо има до 70—76%.

Освѣнъ питателнитѣ вещества ние употребяваме съядението други вещества, които никакъ не служатъ за хранение — за поддържане или възстановление силитѣ, тѣ служатъ само за вкусъ, ищахъ; тѣ не служатъ, както хранителнитѣ, за образуване на органитѣ, тѣ не пречатъ на загубитѣ. Но при всичко това тия вещества иматъ такова сжщо значение за храненето както месото, тлъстината, пишаста и захара. Тѣ дѣйствуватъ на нервната система. Едни отъ тѣхъ дѣйствуватъ направо на слизестата ципа, на устата, языка и служатъ за отдѣляние на слюмкитѣ или на слизестата ципа на стомаха и съ това правятъ да се отдѣля желудочния сокъ, които, както видѣхме са, необходими за смилане храната. Добритѣ ястията само отъ вида си способствуватъ за отдѣляние на слюмкитѣ, такова сжщо дѣйствие има за гладния човѣкъ миризмата при пържение месото (лигитѣ му протекли, казва българина). Тия вещества като раздразнятъ нервната система, подобряватъ душевното ни състояние, докарватъ ни добро расположение и даватъ ни възможность нѣколко време да не осѣщаме слабостта. Бѣдний човѣкъ, който нѣма средства да се нахрани добръ, длъженъ е да употребява вещества не хранителни, но възбудителни за нервната система: глътка вино или чашка ракия му даватъ бодростъ да си свърши работата. Тѣй като нѣмание средства да се нахрани добръ, а съ това и да поднови силитѣ си го каратъ съ ефтино средство да се възбуди, той прибѣгва къмъ възбудителни срѣдства. Такавъ човѣкъ постепенно ослабва и ще дойде време когато той ще трѣбва съ добра храна да поднови изгубенитѣ си сили, иначе той трѣбва да загине.

Веществата, които служатъ за вкуса и за подобрене

смилянието на храната, дѣйствуватъ както казахме погорѣ, така щото спомагатъ за отдѣляние лигитѣ въ устата и желудочния сокъ въ стомаха, тѣй щото смилянието става бързо; за тая цѣль обичае преди яденіе да си хапнеме малко хайверъ, сирене, нѣщо кисело, за тая цѣль пиятъ ракия. Освѣтъ това тѣ ни даватъ възможность по често да ядемъ една и сжща храна; безъ тѣхъ и най доброто яденіе слѣдъ нѣколко пѣти може да ни омръзне до толкова щото да не можемъ да го ядемъ. Но като имаме тия вещества ние даваме на ястиета различенъ вкусъ, тѣй щото тѣ не могатъ да ни омръзнатъ, за това пакъ ние мѣнуваме ястията си; растителната храна за това повече ни е вкусна защото съдържа много вещества, които ни отварятъ ищаха, напр. различни киселини. Пипера, майданоза, целината, морковитѣ не са хранителни, но придаватъ приятенъ вкусъ на храната ни. (Слѣдва).

З а т ю т ю н я .

(Продължение отъ Книжка III.)

Ако се попита единъ който пуши тютюнъ, защо пуши? Той не ще може никакъ да ви обясни защо, и ако земе да ви расправя какъ почналъ, той ще ви каже, че глѣдалъ около него да пушатъ и безъ никаква нужда, просто отъ едно подражание, измѣчилъ се додѣто да се научи да пуши; дѣйствително какви голѣми мъжи е претеглилъ додѣто да се навикне съ тая отрова, бѣлвалъ, силни главоболни е претеглювалъ, много пѣти отъ родителитѣ си е бивалъ побѣхтванъ, безъ брой неприятности претеглювалъ, но голѣма дързость и постоянство положилъ додѣ да се навикне на това отъ което той не е осѣщалъ никаква полза, нито пѣкъ нѣкое удоволствие. Отъ всичко, което ще ви расправи, не е възможно, да си съставите едно обяснение защо почналъ да пуши? И ако се попита защо продължава да пуши, когато самъ вече забѣлѣзва че отъ както е захваналъ, разни болѣсти се появили у него. Ще ви каже, че желае отъ все сърце да напусне пушеннето на тютюня, и на нѣколко пѣти се опиталъ, но не можалъ да надвие на тоя навикъ.

Не е ли това слабость, не рѣшителность и най сетнѣ униженность за разумния чловѣкъ, когото такава една никаква страсть

кара къмъ опроставяване на здравето му? Най навикналия чело-
вѣкъ съ тая отрова, щомъ премине границата на пушението, осѣща
вредителнитѣ дѣйствия на тютюня: главоболне, подиганне, блѣдностъ,
разредяване на пулса, пстудяване, всеобщо отслабване,*)

Тия признаци по често се случаватъ въ началото на пушението
тютюнь, отпослѣ, обясняватъ пушението че докарва възбужданне въ мо-
зъка, и че ония които пушатъ малко или много съзнателно, пушатъ за да
придобиятъ това възбужданне. Такова е мнѣнието на повечето хора, но
до колкото ние познаваме, между ония, които пушатъ тютюнь и се на-
блюдататъ сами, то тѣ не утвърждаватъ това и нѣкакъ си забѣлѣзватъ у
себе си противното дѣйствие, тѣй щото не може да се приеме за общо
правило възбудителното дѣйствие на тютюня. Ние не се произнасяме
категорически, твърдѣ е възможно възбудителното явление въ мо-
зъка да има свръзка съ физиологическото дѣйствие на тютюня, и че
по тая причина, едни отъ тия които пушатъ тютюнь, пушатъ именно
за това. Но трѣбва да признаемъ, че за едно число не по малко отъ
първитѣ, това явление е съвсѣмъ странно, и че не у всички има
мозъчно възбужданне, което да оправдава пушението на тютюня. Ония
които си задаватъ разрѣшението на тоя въпросъ по лесно приематъ
възбудителното тълкование, но съ това не се съгласяватъ ония,
които сами се наблюдавали. Заради това трѣбва да се дири, за тоя
така да го нарѣчемъ всемирентъ обичай, едно друго обяснение, което
въобще да се потвърждава съ чувствованията, които едно размишление
наблюдение разчленява, и това обяснение може би ще произлѣзе отъ
друго дѣйствие на тютюня а не отъ възбудителното му дѣйствие
врѣхъ мозъка.

Ние трѣбва да забѣлѣжимъ че отъ растителното царство (расте-
нията) не е само тютюня, когото цѣли народи пушатъ, смъркатъ или
дѣвчатъ, освѣнъ тютюня има: Бетелъ (едно растение отъ рода на
повитачния черъ пиперъ, на когото индийцитѣ иматъ обичай да дѣв-
чатъ листитѣ въ смѣсъ съ други вещества), Афиона, Коката и други
такива; тѣй щото ако се поглѣдне на цѣлото челоувѣчество забѣ-
лѣзватъ се такива едни навици, между които тютюня е единъ видъ;
и първото дѣйствие на тютюня е врѣхъ чувствата на вкуса и обо-
нянието. Така, напримѣръ, нѣкои се навикнали постоянно да сму-
чатъ пастички или други сладки работи, други държатъ въ устата

*) У насъ въ България табачнитѣ фабрики не са никакъ igienически устроени,
контролеритѣ които са имали злощастieto да попаднатъ въ по лошитѣ отъ тѣхъ
вече слѣдъ първата година се забѣлѣзватъ у тѣхъ странни явления, отъ които по
главнитѣ са слѣдующитѣ: виение свѣтъ, често биение на сърцето съ кардиалгия
(болка въ сърцето), варантъ бълване, изгубване апетита, поблѣдняване значи-
телно и страдающия съзне.

си тръбички които съдържатъ камфоръ или катранъ, или пъкъ други немилостиво дъвчатъ една нещастна зѣбо-чисталка или пъкъ си хапятъ ноктитѣ. Може ли да се каже че отъ всичкитѣ горѣпоменати навици се очаква възбудително дѣйствие? По скоро е за върване че това го правимъ за да не стоимъ празни.*) И ако размислимъ въобще върхъ употреблението на тия растения ще намѣримъ че това става повечето за да държимъ въ дѣйствие едни отъ нашитѣ чувства, които въобще по назначението си малко дѣйствуватъ. Тогава дохожда питанието да ли това което диятъ цѣли народи, попаднали на такъвъ единъ навикъ, не е друго освѣнъ да полагатъ въ дѣйствие тия си чувства, съ една рѣчь да имъ намиратъ работа? Такова е въобще прямото слѣдствие отъ дъвчанieto, смърканieto тютюнь, това с, което на минутата се усѣща. Такова трѣбва да бѣде скъпниското обяснение въ начепването пушение тютюнь; и съ това ние не отказваме по нататъшнитѣ физиологически дѣйствия на тютюня, бетела и афюна. Въобще, за насъ, това което дало поводъ за първъ пътъ на тоя навикъ, то е послужило несъмнено и за распространението на навика. Това обяснение се показва основно и се потвърждава съ това, че употреблението на тия растения всякога е захванало съ дъвчанieto, простъ и достъпенъ начинъ на първобитнитѣ народи. По нататъкъ колкото употреблението на това растение се распространявало, толкова по сложни ставали начинитѣ на употреблението му, първомъ го дѣвкали, поскъ смъркали и пай сетиѣ го пушатъ.

Предъ такава една силна страсть на пушенieto, което се наложило на съвременното общество, игнениста трѣбва всячески да се старас да уборва тая страсть, но като вижда че е безсиленъ то неволно трѣбва да прави отстъпки. Той трѣбва да забрани съвършено, на ония на които тѣлесното расположение не ще може да трае на тая отрова, а за други съвсѣмъ упорити въ навика си или болни които ще могатъ да употребляватъ тютюня той може да дозволи. Но крайно трѣбва да се противъ на злоупотреблението (абузирване). И той трѣбва да дава слѣдующитѣ наставления:

Никога да не се пуши на гладно сърце, нито преди яденieto; никога да не се пуши въ спалнята стая; на день повече отъ двѣ или три цигари или равностойно на тѣхъ чибучка или цигарки,

*) Ония които се оставили отъ тютюня, можили да сполучатъ чрезъ другъ навикъ, така на примѣръ едни намѣсто тютюнь кушили си броеници, други пълнели си джобоветѣ съ сухо грозде или бомбони, и щомъ имъ се поискало да си направятъ цигара, вмѣсто това изваждали по нѣколко зърна отъ гроздето и тѣй сполучили да се отърватъ отъ тоя вредителенъ навикъ.

да се пуни една цигара слѣдъ едно яденіе; — да се избира дълга чибучка и съ лула. Да се поставя между цигарата или цигарката и устнитѣ цѣвъ отъ кехлибаръ или отъ дърво. Никотината (силно дѣйствующето вещество на тютюня), която се испарява на 250 градуса, цомъ излѣзе отъ горѣщата лула припада скоро по стѣнитѣ на чибучката, за това цигаркитѣ или цигарата трѣбва да се хвърлятъ цомъ изгори третата или четвъртъ. Никога не трѣбва на ново да се палатъ, съ изключение ако се палатъ минутно цомъ като изгаснатъ; защото съ това се удвоява количеството на отровата която съдържатъ.

Най послѣ трѣбва да упоменемъ и за дружествата, които са съставени съ цѣлъ да проповѣдватъ противъ употребленіето на тютюня М. Desroix ветеринаренъ врачъ на войската, първи основателъ въ 1868 френското дружество противъ употребленіето на тютюня, въ 1877 това дружество се поднови, и бързо напредна, то брои 1.000 членове, въ 1882 година това дружество имаше капиталъ отъ 8.882 франка, отъ които 5.810 франка бѣха събрани отъ вноси (котизации). Въ 1883то имаше 9.200 фр., неотчуждаемия му фондъ днесъ се състои отъ 12.000 фр. То издава всѣки мѣсеченъ вѣстникъ въ 2000 екземпляра. И всѣка година отдѣля 1000 франка възнаграждение, за получаваніето на което конкуриратъ отъ 50 до 60 мемоара.

Въ Лондонъ има такова дружество подъ название „British anti-tabaco society“ основано въ 1853, което тоже издава всѣки мѣсечъ единъ периодически вѣстникъ. Основателя на това дружество е Tomas Reynolds.

Въ Манчестеръ съществува едно по ново дружество: „English anti-tabaco Society“, то обнародва отъ време на време брошурки отъ 4 до 8 страници и то се показва по напреднало отъ лондонското.

Въ съединенитѣ щатове R. A. Sims се опиталъ да състави едно подобно дружество.

За овощията.

Есенъта настѣпва и вече овощията изобилствуватъ. Овощията са любими отъ всѣкого и най вече отъ дѣцата. Овощията са малко хранителни, лесно смилателни, тѣ трѣбва да се ядатъ подиръ другитѣ ястия, и ако се ядатъ умеренно и подиръ, тѣ много помагатъ на пищевареніето. Не ще бѣде злѣ, ако напомнимъ едно предпазване, на което обикновенно се обръща твърдѣ малко внимание, и то по поводъ на единъ случай въ града ни. Извѣстно е че овощията иматъ шлюпки, зърна и самото за яденіе вещество; овощията на които зърната са много ситни и пѣма възможность да се отдѣлятъ,

като смоквитѣ и тѣмъ подобни, у насъ твърдѣ на рѣдко се намиратъ; на повечето овоция, които имаме, зърната и шлюпките могатъ и трѣбва да се отдѣлятъ когато ги ядеме, защото зърната и шлюпките мѣчно или по добръ никакъ не се смилаатъ, и ако ги ядемъ причиняватъ раздразнение, даже възпаление и често запушватъ пищеварителния каналъ. Такъвъ е случая, когато искаме да приведемъ за примѣръ. Едно момче, около петнадесетъ годишно, отъ голѣмото си лакомство, като яло дини гълтало и костичките имъ, вслѣдствие на това силни болки се появяватъ въ корема му, запушва се и се захващатъ признаци на остро възпаление въ слѣпото черво. Слѣдъ едно лѣкувание съ най енергическите (силните) противовъспалителни и чистителни лѣкарства, то можи да се избави. При това нека прибавимъ че се споменува въ науката единъ примѣръ на смъртъ причинена отъ затикване на едно гроздено семенце въ опашницата на слѣпото черво. За това считаме за умѣстно, ако напомнимъ на читателитѣ си за да предупреждаватъ дѣцата да не ядатъ овоцията наедно съ шлюпките или съ костичките.

Съставъ на ластовичитѣ гнѣзда, които Китайцитѣ ядатъ.

Слизестата материя, която съставлява тоя видъ ластавичи гнѣзда, споредъ Everard Home, е отъ лигитѣ на тия птици, и това вещество по състава си държало мѣсто между желатината и бѣлтѣка.

М. Green изучавалъ на ново свойствата на това вещество и забѣлѣзалъ, че то се надува, но не се растопява нито въ студена, нито въ топла вода; растопява се въ кипрочова вода или баритена. И отъ всичките други изслѣдвания съ реактивитѣ се указва, че това вещество е произведено отъ жлѣзди. Но тия жлѣзди да ли са пептогенни т. е. да ли правятъ такива лиги, които смилаатъ месо и нему подобни, или са жлѣзди които правятъ такива лиги служащи за смиланieto на брашненнитѣ материи? Г. Green не е можалъ това да узнае, защото както и да е опитвалъ не намѣрилъ кvasно свойство въ това гнѣздо: единъ растворъ отъ него нѣма свойството да преобрѣща нишницата на захаръ, нито пакъ дѣйствува върхъ фибрина (въобще съставното вещество на месата). Може би отъ начало това вещество да е имало тия свойства, но отъ послѣ ги изгубило. Отъ анализа се показва като бѣлтѣкъ, но пепсинната не може да го растопява а напротивъ панкреатичний сокъ силно дѣйствува върхъ него.

Заклучението на Г. Green е, че съставната материя на тия лас-

товичи гнѣзда, които Китайцитѣ ядатъ, е твърдѣ подобна съ лигавата материя на охлювитѣ, но не е сжщата защото сжествува една разлика. Най послѣ се доказва че любимото отъ Китайцитѣ това вещество е отъ животна материя, и положително може да се каже, че тѣхното толкова прехвалено лстие е настоящата исушена лига, ако не единъ видъ слюзъ, която се образува въ други близки glanduli. (Journal de Pharmacie et de Chimie, N° 15 Août 1885).

За трайността на чувствуванията въ отрѣзана глава.

Brown Séquard още преди тридесетъ години намиралъ чрезъ опити, че мозъка продължавалъ да дѣйствува до двадесетъ и двѣ минути слѣдъ отрѣзването на главата. Опититѣ, които напоследне време направилъ Laborde врѣхъ главата на единъ осжденъ на смъртъ, съвършено потвърждаватъ това мнѣние. Въ нѣкой животни, както въ новороденитѣ котки, трайността на чувствуванията може да се продължи до два и половина часа. Както въ животнитѣ така и въ челоуѣка, показва се че мозъчнитѣ чувствувания се продължаватъ отъ 25 до 30 минути слѣдъ смъртъта.

Но професоръ Vulpien не намира това за истинно и отъ неговитѣ опити врѣхъ мѣкопитающитѣ животни излиза, че само тогава мозъка дѣйствува до като има кръвообращение въ него.

Това не може и да бжде спорно, защото при едно просто намаляване на кръвъта въ мозъка челоуѣкъ припада изгубва се и не чувствува нищо, а камо ли ако се отрѣже главата му, дѣто наведнажъ се испразня кръвъта и се спира кръвообращението.

Ново лѣчение отъ холера.

Въ Мурсия и въ цѣла Испания голѣмъ шумъ е направила предложената система отъ Д-ра Maestre за лѣченнето на холерата. По думитѣ на Д-ра Ray у Bofill (Revista de ciencias medicas, 10 Юлий), отъ 100 болни въ алгидний периодъ, съ това лѣчение оздравели 80, а отъ 100 болни въ самото начало на болѣстѣта оздравели 95. Това лѣчение се състои въ подкожно спринцованне на морфий, етеръ, аммиакъ, хинина и др. т. (d. Med. Zeit. 30 Юлий), отъ това кратко съобщение което за сега имаме, не може да се сжди да ли въ тая нова система на лѣчение има нѣщо ново и дѣйствително полезно (Врачъ N° 30 отъ 25 Юлий 1885). Въ 1871 година, самъ правихъ опити съ подкожно спринцованне, chlorhydrate de morphine отъ 10 до

20 центиграмма, и забѣлѣзахъ слѣдующето: на минутата блѣванията и крампитѣ преставаха, пулса се въздигаше, цианоза се изгубваше и реакционното състояние се появяваше. (Медицинска сбирка, година втора, книжка III. страница 51 и 52).

Д-ръ П.

Рибеното масло и варовата вода противъ изгорѣлоститѣ на гърлото (Фаренкса).

Младата Алисъ Б . . на 3 год. възраст, като се възползувала отъ отсъствието на майка си, зема съедината гдѣто се варѣлъ чай и испила една глътка отъ врѣлата жидкостъ, която ѝ произвела такава изгорѣлостъ, щото Докторъ Палмеръ, повиканъ тутакси, не е можалъ да ѝ познае пространството и дълбочината по причина на огромното подуване на стенкитѣ на устата и на фаренкса. Дѣтето е било въ несвѣсть, блѣдно, въ съвършенно отпадане и се показвало че скоро ще умрѣ отъ първено сътрѣсепие. Тѣй като то не можало да зема нищо, Докторъ Палмеръ заповѣдалъ да му даватъ всѣки часъ по една кафейна лъжичка отъ единъ равенъ размѣсъ на рибено масло и варова вода, като расчиталъ на умѣкчителното и хранителното дѣйствиe на маслото. Автора казва, че това средство се показало наскоро не само удовлетворително но и чудесно. Болкитѣ ослабнали много отъ съприкосновение на маслото съ изгорѣлитѣ части, съприкосновение което въ първитѣ часове е било по продължително защото и гълтанието е по мъчно. Слѣдъ 3 дни дѣтето дошло въ свѣсть, а слѣдъ 7 дни всичкитѣ признаци на задушаванне, които отъ начало вдъхнували толкова страхъ, били съвършенно изчезнали. Подиръ наченали да хранятъ дѣтето съ мляко. (The Practitioner отъ Bul. gen. de Thérapeutique, 30 Juillet 1885).

Д-ръ И.

Испитателни изслѣдвания върхъ патологията и терапевтиката на туберкулозиса.

(Продължение отъ книжка третя).

Какъвъ и да е начина на присаждането, ето какъвъ е вървежа на явленията които се забѣлѣзватъ въ животнитѣ подложени на опитъ:

Въ перпода на мътението (incubation) който е отъ 10 до 15 дни животното не представлява нищо особено. Подиръ това време ректалната топлина която въ нормално време е около 39°5, възвишава се на 40 града, 40 и половина и повече. Когато треската се

появи преди това време, трѣбва да сме увѣрени, че опита е несполучливъ и че животното е заражено отъ септисемия или пиемия, това което рѣдко забѣлѣжихме. Въ всичкото време на болѣдуването топлината не пада никога по доло отъ 40 града, когато тѣжината на животното спада повече колкото се приближава до смъртта. Смъртта дохожда въобще на втория или четвъртия мѣсецъ. Въ нашитѣ опити ние убивахме, по нѣкогашъ, животните въ едно време по ближно до началото на заразата. На автопсията всѣкога се намира една туберкулоза близо до присаденото мѣсто; лимфатическитѣ гангалиони, черния дробъ, далака са надупчени отъ туберкулозни зрънца; бѣлитѣ дробове се намериха по нѣкогашъ неповредени. Врѣхъ повреденитѣ мѣста на тия органи микроскопа ни показва значително количество бацили съвършено прилични, по характеръ, по цѣтъ и величина, на оння бацили които намерихме и въ чловѣка. Здравитѣ мѣста, както и въ туберкулозния чловѣкъ, не съдържатъ никакъ бацили. Въ нѣкои случаи намерихме тѣй сжщо малко число бацили въ кръвта, най паче въ първитѣ дни на преобладаването болѣстѣта.

Ако земаме отъ туберкулозната материя на присаденитѣ животни и присаждаме други животни едно слѣдъ друго, забѣлѣжаватъ се сжщитѣ явления и всякога се констатирантъ въ болнитѣ органи характеристически бацили.

Да забѣлѣжимъ мимоходомъ, че никога, въ многобройнитѣ издирвания, не забѣлѣжихме зоологическата форма описана отъ Мала и Вигналъ.

Отъ това наше изложение се вижда каква важность може да има издирването на бацилла за диагностика на туберкулоза.

Съ тая цѣль ние правихме около 80 опити врѣхъ хора съ явна фтизия и врѣхъ други съмнителни случаи и всѣкога автопсията потвърди микроскопическата диагноза.

За насъ, доказването на бацилитѣ позволява да се утвърди сжществуването на една туберкулоза.

Въ нѣкои случаи гдѣто бацилитѣ би отсъствували, ние мислехме, че издирванията са били недостатъчни и твърдѣ малочислени, защото лесно се разумѣва че нѣкои препарати могатъ да не съдържатъ бацили.

IV Терапевтически издирвания.

Естествено бѣше да помислиме опитването на разни лѣкарства взети отъ класа на антисептическитѣ които би могли да препятствуватъ на развитието бацилитѣ въ организма.

Такива издирвания са твърдѣ деликатни и не би дали освѣтъ твърдѣ малки резултати, по причина, на значителното постоянство на бациллѣтъ и острия характеръ който зема експерименталната туберкулоза. Между това нетрѣбва да се забравя въпроса на анатомо-патологическия процесусъ и мѣстото гдѣто се развива той.

Като се въздържаме да се произнесемъ за въ полза на тоя въпросъ. безъ да губиме надѣжда за бѣдаща сполука, ние ще изложиме въ кратцѣ направенитѣ опити и придобититѣ резултати.

Ние раздѣлихме нашитѣ изслѣдвания на три група. Да прибавиме и това, че въ всичкитѣ опити, ние присадохме сѣщата туберкулозна материя на животнитѣ подложени на опитъ.

1-о Въ първата серия, гледахме да изхвърлимъ отъ бациллѣтъ заразителнитѣ имъ своетѣа: зехме около 40 центиграмма фтизически хрочки, въ които сѣществуваха бацилли и ги размѣсихме съ разни антисептически материи; подиръ като ги оставяхме да стоятъ заедно 48 часа, инжектирахме ги на нѣколко индийски свинчета въ пилгипалната областъ. Подиръ 22 дѣня убихме животнитѣ: и по доло ще покажемъ какво намерихме на автопсията.

Материятъ които употрѣбихме бѣха: bichromate de potasse, sublimé, hydrogène sulfuré (solution saturée), créosote de hêtre.

Периода на мжтението (инкубацията) чувствително не се измѣни температурата се издигна на 40 града и повече.

На автопсията забѣлѣжихме слѣдующето.

Bichromate de potasse. — Свинче N-1. Широка туберкулозна язва (ulceration) на присаденото мѣсто. Многобройни грануляции въ черния дробъ и въ далакъ. Тѣрбухнитѣ ганглиони подпухли. Нищо аномално въ бѣлитѣ дробове.

Свинче N-2. Сѣщитѣ повреди както въ горнивето, и нѣколко твърдѣ дребни туберкулки въ бѣлитѣ дробове.

Sublimé. — Язва отъ туберкулозенъ видъ на присаденото мѣсто. Ганглионитѣ подпухли. Нищо не се вижда въ органитѣ.

Créosote. — N-1. Нищо аномално въ органитѣ. Малки слѣди; отъ распадение на присаденото мѣсто.

N-2. — сѣщитѣ повреди.

Eucalyptol. — Никаква повреда на присаденото мѣсто. Само една сива грануляция въ бѣлитѣ дробове. Нищо въ черния дробъ и въ далакъ. Мезентерическитѣ ганглиони подпухли и казеозни.

Hydrogène Sulfuré. — Туберкулозна язва на присаденото мѣсто Многобройни грануляции въ черния дробъ, далакъ и въ бѣлитѣ дробове.

Както се вижда, отъ горѣизложеното, само сублимата и крео-

зота сполучиха да спратъ развитието на туберкулозиса въ животнитѣ подложени на опитъ.

2-о Въ една втора серия на опити, търсихме да видиме ако могатъ се сполучи нѣкои резултати, чрезъ инжектирване всѣ и денъ на животнитѣ, тутакси послѣ присажданieto, антисептически лѣкарства въ растворъ за да не произведатъ мѣстно раздражение.

За тая цѣль опитахме слѣдующитѣ препараци: *helenine*, *sublimé*, *eucalyptol*, *benzoate de soude*, *styrone*, *arsenate de soude*, *creosote de hêtre*, *sulfure de sodium*, *thymol*, *hydrogène sulfuré*.

Периода на клочанието (мѣтението) и температурата не пока-
заха никакво измѣнение.

Отъ животнитѣ подложени на опита едни убихме на 21-ий денъ, други умрѣха подиръ три мѣсеца.

Ето резултатитѣ на автопсигитѣ:

Hélenine. — №-1. Туберкулозна язва на присаденото мѣсто. Многобройни туберкули въ черния дробъ, въ далакъ и тѣбхнитѣ ганглиони. Нищо видно въ бѣлитѣ дробове.

N-2. Туберкулозни грануляции въ далакъ, черния дробъ; бѣлитѣ дробове, мезентерическитѣ ганглиони. Сжщи мѣстни повреди.

Sublimé. — N-1. Туберкулозна язва на присаденото мѣсто. Подпухване на мезентерическитѣ ганглиони. Въ далакъ скоршни грануляции. Нищо въ черния дробъ, нито въ бѣлитѣ дробове.

N-2. Бѣлитѣ дробове, черния дробъ и далакъ пълни съ скоршни туберкули. Сжщи мѣстни повреди.

Eucalyptol. — Сжщи мѣстни повреди. Бѣлитѣ дробове на видъ здрави, нѣколко грануляции въ далакъ. Единъ голѣмъ възелъ казеозенъ въ черния дробъ. Мезентерическитѣ ганглиони подпухнали.

Benzoate de Soude. — Сжщи мѣстни повреди. Всеобща милиарна гжста туберкулоза.

Styrone. — Едри туберкули въ черния дробъ, въ далакъ и въ бѣлитѣ дробове.

Arsenate de soude. — Голѣми грануляции въ черния дробъ и далакъ, по дребни въ бѣлитѣ дробове.

Créosote. — Едвамъ нѣколко грануляции твърдѣ дребни въ черния дробъ и въ далакъ. Туберкулозна мѣстна язва (бацили).

Sulfure de sodium. — Бѣли дробове, черенъ дробъ, далакъ, ганглиони нацедени съ туберкули.

Thymol. — Грануляции разпилени въ черния дробъ и въ далакъ. Обща туберкулоза въ бѣлитѣ дробове.

Hydrogène sulfuré. — Честа туберкулозация въ всичкитѣ органи, освѣтъ бѣбріцитѣ.

И тъй всичкитѣ употребени лѣкарства, мѣжду които и сублимната, дадоха отрицателни резултати. Въздържаме се да се произнесемъ въ полза на креозота, който, ни се струва, че закѣснява туберкулозния процесусъ и че намалява дълбочината и ширината на повредитѣ.

3-о На конецъ, когато туберкулоза достигваше пълна еволюция, (развитие) ние опитахме, въ разни периоди на болѣста, да отстранимъ нейното развитие чрѣзъ разни агенти, а именно: permanganate de potasse, sulfure de sodium, thymol.

Никой отъ тѣхъ не има ни най малко влияние врѣхъ температурата, нито врѣхъ нутрицията.

Вскритията, направени подиръ три мѣсеца, показаха слѣдующитѣ повреди.

Permanganate de potasse. — N-1. Бѣлитѣ дробове, черния дробъ и далакъ инфилтрирани съ туберкули.

N-2. Въ голѣмо количество туберкули въ бѣлитѣ дробове въ бронхическитѣ ганглиони, черния дробъ и далакъ.

Sulfure de sodium. — N-1 Черния дробъ и далакъ на рашето отъ туберкулозни грануляции. Нѣколко туберкули разпилени въ бѣлитѣ дробове.

N-2. Генерализована туберкулоза.

N-2. Генерализована туберкулоза.

Thymol. — N-1 Бѣлитѣ дробове на рашето отъ милиарни грануляции. Малки туберкули въ черния дробъ.

N-2. Туберкулоза ограничена въ бѣлитѣ дробове.

N-3. Туберкулоза въ бѣлитѣ дробове твърдѣ развити малки повреди въ черния дробъ и въ далакъ.

N-4. Многобройни грануляции въ всичкитѣ органи. Тая третя серия не даде освѣтъ отрицателни резултати.

V. Общо заключение

1-о Туберкулозния бациллъ се познава по формата, по величината, а най повече по своитѣ характери на ваяване, които не принадлежатъ освѣтъ нему и го отличаватъ ясно отъ другитѣ подобни елементи.

2-о Той се срѣща постоянно въ хрѣцкитѣ на фтизицитѣ (Вермелинитѣ) — и въ докачениитѣ отъ туберкулоза органи, въ която и да е степенъ на развитието. Никого не се срѣща неговото присѣствие здравитѣ въ части на тия органи, нито въ други патологически

състояния, освѣнъ въ туберкулоза; той се намира съ сѣщитѣ характери и въ присаденитѣ животни.

Струвани се че сѣществува свръзка отъ причина на дѣйствие между бацилитѣ и болѣста.

3-о Сѣществуванието на бацилитѣ въ храркитѣ, въ органически-тѣ житкости или въ частицитѣ на изрѣзаната ткань, позволява да се положи върна диагностика на пулмонарната или мѣстна туберкулоза.

Тоя екзаменъ има голѣма важность въ съмнителни случаи и въ началото на пулмонарната туберкулоза, прѣди явлението на физическитѣ признаци.

4-о Антисептическитѣ лѣкарства, отъ експериментална точка зрѣние, не дадоха до сега опрѣделени резултати. Между това, ако и да не можемъ положително да се произнесемъ, но употреблението на креозота, ни се стори, оправдателно въ лѣкуванието на фтизията.

Р А З Н И

La semaine médicale извѣстява че холерата свирепствувала въ Пенджехъ (Авганистанъ) и между рускитѣ войски, които окръжаватъ този градъ. Тя се появила и въ Хератъ.

Въ Испания холерата се намира въ сѣщата си сила. Числото на смъртнитѣ случаи малко различава отъ миналитѣ недѣли, само въ нѣкои провинции то се показва намалено. За примѣръ ние ще забѣлѣжимъ, че отъ 2 до 11 Августъ н. с. има заболѣли 42,939 отъ тѣхъ умрѣли 15,668; на 12 Августъ въ Испания имало 4238 хванати отъ холера, отъ които 1537 умрѣли; отъ 19 Августъ до 25 Августъ въ растояние на 7 дни има умрѣли отъ холерата 11,075. Напоследне време се забѣлѣзва малка разлика, така отъ 26 Августъ н. с. до 1 Септемарий е имало 27,416 заболѣли отъ холера, отъ които 8,840 умрѣли, една разлика на 223 отъ миналата недѣля.

Въ Марселия холерната епидемия не се показва че ще бѣде тѣй силна както въ 1884; но тя клони да се распространява въ околнитѣ градове: въ Салонъ, дѣто срѣдне число умрѣли 4 на день (отъ 11 до 23 Авг. новъ стилъ); въ Сен-Лу, въ Лансонъ, въ Сен-Шама, въ Корнионъ, въ Истръ, въ Маринянъ, въ Пелисанъ, въ Порда Букъ, въ Мурисъ. Указватъ на нѣколко случаи и въ Арлъ, Ексъ, Авињонъ, Нимъ и Сен-назеръ.

Въ Марсилія отъ 19 до 26 Авг. новъ стилъ умрѣли отъ холера 335 души, и отъ 27 Августъ до 2 Септемврий умрѣли 152.

Въ Тулонъ на 23 Авг. умрѣли отъ холера 13 души; на 24 Авг. — 26 души; на 25 — 10 души. На 2 Септемврий н. с. въ разстояние на 24 часа умрѣли 17 души. Въ Динъ, въ Маноскъ, въ Систеронъ, Каркасонъ и въ Крузи има отдѣлни случаи отъ холера. Имало и въ Алжиръ единъ холеренъ случай.

Въ Япония (Нагасаки) холерата се била появила.

Вѣстниците утвърждаватъ появляването на холерата около Неаполъ, Тривно. Внасянето на холерата въ Италия отдаватъ на единъ пакетъ дрѣхы донесени по пощата изъ Марсилія.

Въ Швейцария не оставятъ да се внасятъ изъ Франция дрипи, употребени завивки и ветхи неопрани дрѣхы, пжтниците се пропущатъ само съ багажа си.

Французското министерство на общитѣ сгради дало на града Марсилія 600,000 франка за постройка на канали въ нѣкои части на този градъ. Марсилския градски съвѣтъ отъ своя страна е вотираалъ 100,000 франка за чистение на града.

На 24 Августъ 1885 год. отъ IV-й участъкъ въ гр. Варна Атанасъ Диамандевъ 45 дневно дѣте, минутно умира задавено отъ едно гроздено зърно, което братчетата му турили въ устата. То представляваше всичкитѣ признаци на asphyxia, навѣрно зърното паднало въ тракеята, и спряло дишанieto. Вскритието на трупа, като не се остави отъ родителитѣ на дѣтето, не можеше да се узнае положително гдѣ се спряло зърното.

Смъртността въ г. Варна прѣзъ мѣсець Юлий.

Отъ Gastro Enteritis 8; Submersio 2; Tuberculosis pulmonalis 10; Malaria 2; Athrepsia 1; Causa ignota 3; Morasmus Senilis 4; Ex Debilitas 1; Abscessus hepatis 1; Vitium cordis 1; Pneumonia 2; Dysenteria chronica 2; Gangrena 1; Meningitis 3; Typhus abdominalis 2; Febris perniciosa 1; Empiemia 1; Hemorrhagia 1; Alcoholismus 1. Всичко 47.